

Εκπαιδευτικές-πολιτιστικές πρακτικές των γονέων και κοινωνική προέλευση

Θεόδωρος Β. Θάνος & Ευθύμιος Τόλιος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία εξετάζονται οι εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων οι οποίες αποσκοπούν στην διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας των παιδιών τους προσχολικής ηλικίας σε σχέση με την κοινωνική τους τάξη. Βασίζεται στη θεωρία του Bourdieu, σύμφωνα με την οποία η ελεύθερη κουλτούρα αποτελεί βασική έκφραση του πολιτισμικού κεφαλαίου του ατόμου. Το σχολείο προϋποθέτει και αξιολογεί την ελεύθερη κουλτούρα, χωρίς, όμως, να τη διδάσκει. Για το λόγο αυτό η ελεύθερη κουλτούρα συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων στο σχολείο. Οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς για τη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας των παιδιών, όπως επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, εκθέσεις ζωγραφικής, κ.λπ., είναι στην ουσία πολιτισμικές πρακτικές και διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική τάξη. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας δείχνει ότι τα νήπια διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τις πολιτιστικές εμπειρίες ανάλογα με το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Ειδικότερα, τα νήπια με γονείς που ασκούν ανώτερα στην κοινωνική ιεραρχία επαγγέλματα και με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχουν περισσότερες πολιτιστικές εμπειρίες, σε σχέση με τα νήπια που οι γονείς τους ασκούν κατώτερα στην κοινωνική ιεραρχία επαγγέλματα και έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αντισταθμίσουν αυτές τις διαφορές προσφέροντας ανάλογες εμπειρίες και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μόνιμων στάσεων και διαθέσεων για αντίστοιχες πρακτικές.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: εκπαιδευτικές πρακτικές, πολιτιστικές πρακτικές πολιτισμικό κεφάλαιο, ελεύθερη κουλτούρα, κοινωνική αναπαραγωγή, έξη (habitus)

Educational - cultural practices of parents and social origin

Theodoros V. Thanos & Efthimios Tolios

ABSTRACT

This present study examines the educational practices of parents aimed at shaping the free culture of preschool children in relation to their social class. Based on the theory of Bourdieu, whereby the free culture is a key facet of the cultural capital of the individual. School requires and evaluates the free culture, without, however, teaching it. For this reason, free culture contributes to the reproduction of social inequalities in school. The practices used by parents in shaping the culture of freedom of children, such as visits to museums, archaeological sites, exhibitions, etc., are in essence cultural practices and differentiate according to social class. The analysis of the survey data shows that infants differentiate between them as to cultural experiences depending on the occupation and education level of parents. Specifically, infants with parents practicing higher in the social hierarchy and professions with high level of education have more cultural experiences, compared to infants whose parents exert lower in the social hierarchy and occupations with low educational level. It is concluded that teachers can compensate for these differences by offering similar experiences and contributing to a permanent attitude of respective practices.

KEYWORDS: educational practices, cultural practices, cultural capital, liberal culture, social reproduction, habitus

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση εκτός από σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης αποτελεί και έναν από τους βασικούς θεσμούς αναπαραγωγής της κοινωνικής δομής (Σιάνου-Κύργιου, 2006). Οι οικογένειες χρησιμοποιούν μια σειρά από εκπαιδευτικές πρακτικές, συστηματικές και μη συστηματικές, για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού αλλά και την πρόοδο στο σχολείο.

Ο όρος «πρακτικές», παραπέμπει σε ατομικές ή συλλογικές δράσεις, οι οποίες αναπτύσσονται σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής. Στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και γενικότερα στις κοινωνικές επιστήμες, το νόημα του όρου εξαρτάται από τη θεωρητική προσέγγιση μέσα στην οποία εντάσσεται (Τσατσαρώνη & Κουλαϊδής, 2010: 17).

Στη θεωρία του Bourdieu η «πρακτική» προσδιορίζεται σε σχέση με τις έννοιες του πεδίου και του habitus (Τσατσαρώνη & Κουλαϊδής, 2010: 17· Μουζέλης, 1995: 61), όπου το habitus διαδραματίζει κεντρικό ρόλο (Μουζέλης, 1995: 61). Το habitus αποτελεί εσωτερικευμένες μορφές μόνιμων και διαρκών διαθέσεων τις οποίες το άτομο αποκτά μέσα σ' ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πεδίο (κοινωνική τάξη) και εξωτερικεύει υπό τη μορφή ιδιοτήτων σε διάφορες δράσεις/πρακτικές (Μπουρντιέ, 1994: 78-82). Πολλές από τις πρακτικές αυτές σχετίζονται με την «ελεύθερη κουλτούρα» του ατόμου, η οποία αποτελεί βασική έκφραση του πολιτισμικού κεφαλαίου. Δηλαδή, πρόκειται για πολιτισμικές πρακτικές, οι οποίες στην περίπτωση των γονέων συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας των παιδιών τους, την οποία το σχολείο προϋποθέτει, απαιτεί και αξιολογεί, χωρίς, όμως, να τη διδάσκει (Bourdieu & Passeron, 1993 & 1970). Υπό αυτήν την έννοια, οι πολιτισμικές πρακτικές των γονέων αποτελούν εκπαιδευτικές πρακτικές. Τέτοιες πρακτικές είναι, για παράδειγμα, η ανάγνωση βιβλίων, η επίσκεψη σε μουσεία και εκθέσεις ζωγραφικής και η παρακολούθηση συναυλιών κλασικής μουσικής, θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών (Bourdieu & Passeron, 1993· Bourdieu, 2002).

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Το πολιτισμικό κεφάλαιο του ατόμου μπορεί να υπάρξει σε τρεις καταστάσεις: την ενσωματωμένη (ή εγγενή) κατάσταση υπό τη μορφή διαθέσεων, την αντικειμενοποιημένη (ή εξωτερική) κατάσταση υπό τη μορφή ιδιοτήτων και τη θεσμοποιημένη υπό τη μορφή σχολικών τίτλων (Bourdieu, 2007: 84-85).

Η ενσωματωμένη κατάσταση του πολιτισμικού κεφαλαίου υπάρχει σε εγγενή μορφή, δηλαδή με τη μορφή μόνιμων και διαρκών διαθέσεων (habitus) κι αφορά ένα σύστημα αρχών κρίσης και διάκρισης, προτιμήσεων, αντιλήψεων, στάσεων και γνωστικών δομών το οποίο σε κάθε άτομο είναι μοναδικό, όπως μοναδική είναι και η ύπαρξή του. Η απόκτηση του πολιτισμικού κεφαλαίου σ' αυτή τη φάση γίνεται με οσμωτικό τρόπο, μέσα από διαδικασίες μακράς και αργής διαδικασίας εσωτερίκευσης. Ο ρόλος της οικογένειας είναι πολύ σημαντικός (Bourdieu, 1974: 1-5, στο Πατερέκα, 1986: 20· Θάνος, 2013: 31-63).

Στην αντικειμενοποιημένη κατάσταση το πολιτισμικό κεφάλαιο εμφανίζεται με τη μορφή ενός ορισμένου αριθμού ιδιοτήτων. Οι ιδιότητες αυτές εμφανίζονται στις διάφορες δράσεις/πρακτικές των ατόμων, όπως είναι η αγορά βιβλίων, η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, οι επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους (π.χ. μουσεία και αρχαιολογικοί χώροι), ο τρόπος ντυσίματος, κ.λπ. και ορίζονται πάντοτε σε σχέση με το πολιτισμικό κεφάλαιο στην ενσωματωμένη του κατάσταση (Μπουρντιέ, 1994: 81). Για παράδειγμα, ένα άτομο που επιλέγει να παρακολουθήσει ένα θεατρικό έργο (αντικειμενοποιημένη κατάσταση) θα πρέπει να έχει νοητικά και αισθητικά σχήματα αντίληψης (ενσωματωμένη κατάσταση) που θα του επιτρέψουν όχι μόνο να παρακολουθήσει αλλά να κατανοήσει το θεατρικό έργο, δηλαδή θα του δίνουν τη δυνατότητα να αποκωδικοποιήσει το μήνυμα που εκπέμπει το θεατρικό έργο. Η «αναγνωσιμότητα»/ κατανόηση ενός θεατρικού έργου ή ενός έργου τέχνης εξαρτάται από τη διάσταση που υπάρχει μεταξύ του κώδικα που εκπέμπει το θεατρικό έργο ή το έργο τέχνης και της ατομικής ικανότητας του ατόμου (habitus) να κατανοήσει τον κώδικα αυτό (Παναγιωτόπουλος & Βιδάλη, 2012). Η ικανότητα/τεχνική κατανόησης ενός θεατρικού έργου ή έργου τέχνης ή μια οποιασδήποτε πολιτιστικής πρακτικής, όταν αποτελεί μέρος του πολιτισμικού κεφαλαίου του ατόμου, δεν εγγράφεται μόνο σ' ένα σύστημα μόνιμων και διαρκών στάσεων και διαθέσεων αλλά και στις συνθήκες ενεργοποίησής της. Έτσι μόνο διασφαλίζεται η παραγωγή και η αναπαραγωγή της ενεργοποίησής της (Βιδάλη, 2012: 20).

Μία από τις βασικές εκφάνσεις του πολιτισμικού κεφαλαίου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αποτελεί η «ελεύθερη κουλτούρα», η οποία αφορά, κυρίως, «μη σχολικές» γνώσεις, όπως είναι το θέατρο, η μουσική, το βιβλίο, η ζωγραφική και ο κινηματογράφος. Το σχολείο δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην «ελεύθερη κουλτούρα»

αφού την απαιτεί και την προϋποθέτει χωρίς το ίδιο να την προσφέρει μεθοδικά (Bourdieu, 2002: 65-71). Κατά συνέπεια ο ρόλος των γονέων στην απόκτηση της «ελεύθερης κουλτούρας» είναι πολύ σημαντικός. Οι επισκέψεις των γονέων μαζί με τα παιδιά τους από την πρώτη, κιόλας, παιδική ηλικία σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, εκθέσεις ζωγραφικής, θεατρικές παραστάσεις, κινηματογράφο, συναυλίες κλασικής μουσικής και κονσέρτα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κουλτούρας και γενικότερα του πολιτισμικού κεφαλαίου του παιδιού τους. Είναι προφανές ότι οι πολιτιστικές πρακτικές των γονέων, υπό αυτήν την έννοια, αποτελούν εκπαιδευτικές πρακτικές.

Αυτές οι εκπαιδευτικές πρακτικές συνήθως δεν είναι οριοθετημένες και συνειδητές αλλά συνδέονται με την καθημερινότητα. Πράγματι, η «ελεύθερη κουλτούρα» και γενικότερα το πολιτισμικό κεφάλαιο αποκτάται, κυρίως, μέσα από έμμεσες και μη μεθοδικές πρακτικές, οι οποίες πολλές φορές δεν είναι φανερές. Πρόκειται για πρακτικές που έχουν το χαρακτήρα της «όσμωσης», γιατί αποτελούν μέρος της καθημερινότητας. Η απόκτηση της «ελεύθερης κουλτούρας» γίνεται με τέτοια φυσικότητα ώστε να δημιουργεί την εντύπωση του έμφυτου. Μέσα από αυτή την αδιαφανή ανεπαίσθητη και καθημερινή εξάσκηση της ευαισθησίας και της εξοικείωσης με τα πολιτισμικά δημιουργήματα τα παιδιά δεν αποκτούν μόνο την κουλτούρα, αλλά και τον τύπο της σχέσης που θα αναπτύξουν μελλοντικά με αυτή (Bourdieu & Passeron, 1993: 65-70 & Bourdieu, 1966: 330-340).

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΑΞΗ

Οι εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων εξαρτώνται από την κοινωνική τους τάξη, δηλαδή από τη θέση τους στη δομή που συγκροτεί το κοινωνικό πεδίο και μέσα στα όρια των έξεών τους (habitus) (Champagne & Christin, 2004· Sadovnik, 2007: 8). Οι έξεις και γενικότερα το πολιτισμικό κεφάλαιο του ατόμου αντανακλούν τις κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες διαμορφώθηκαν, γι' αυτό και διαφοροποιούνται μεταξύ τους. Κάθε κοινωνική τάξη/κοινωνικό στρώμα παράγει το δικό της habitus και αναπαράγεται από αυτό. Άτομα δηλαδή με κοινή κοινωνική προέλευση τείνουν να συμπεριφέρονται και να δρουν με παρόμοιους τρόπους. Όσοι κοινωνικοποιούνται και δραστηριοποιούνται σε παρόμοιες ή ίδιες αντικειμενικές/κοινωνικές συνθήκες ύπαρξης, αναπτύσσουν παρόμοια ή ίδια συστήματα έξεων, τα οποία ονομάζονται

ταξικό habitus (Bourdieu, 2002: 68-72· Bourdieu & Passeron, 1993: 67-68· Μυλωνάς, 2009: 54).

Το πολιτισμικό κεφάλαιο διαφοροποιείται μεταξύ των κοινωνικών τάξεων τόσο ως προς τον όγκο όσο και ως προς τη δομή του (Bourdieu, 2002 (1979b): 162-175). Η διαφοροποίηση αυτή είναι ιδιαίτερη εμφανής στην ελεύθερη κουλτούρα, και ιδιαίτερα στις πολιτισμικές πρακτικές. Η κοινωνική προέλευση και ιδιαίτερα το επίπεδο εκπαίδευσης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σ' αυτές τις πολιτισμικές πρακτικές των ατόμων. Η εκπαίδευση *«...έχει μια ειδική και καθοριστική επίδραση, η οποία δεν μπορεί να υποκατασταθεί από μόνο το γεγονός της υπαγωγής της σε μια τάξη και ομάδα»* (Βιδάλη, 2012: 28). Βέβαια, δεν θα πρέπει να διαφεύγει το γεγονός ότι σε ισοδύναμο εκπαιδευτικό κεφάλαιο, οι διαφορές κοινωνικής προέλευσης εκφράζονται/εμπεριέχονται στις διαφορές του σχολικού κεφαλαίου, καθώς έχει μεγάλη σημασία αν το πολιτισμικό κεφάλαιο έχει κληρονομηθεί από την οικογένεια ή έχει αποκτηθεί από το σχολείο (Bourdieu, 2002: 55-56, 106). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ερευνών φαίνεται ότι πολιτιστικές πρακτικές συνδέονται άμεσα με το επίπεδο εκπαίδευσης και κατά δεύτερο λόγο με το με την κοινωνική προέλευση του ατόμου (Βιδάλη, 2012: 23). Το άτομο που προέρχεται από ένα μικρο-αστικό ή αγροτικό/εργατικό περιβάλλον χρειάζεται να καταβάλει επίπονες προσπάθειες για να αποκτήσει αυτό που δόθηκε στα άτομα από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις -το «ύφος», το «γούστο», αυτές τις ικανότητες και τους «καλούς» τρόπους- με φυσικό τρόπο, επειδή αποτελεί μέρος της κουλτούρας της κοινωνικής τους τάξης (Bourdieu & Passeron, 1993: 68).

Η επίδραση του επιπέδου εκπαίδευσης και της κοινωνικής προέλευσης του ατόμου στις πολιτιστικές πρακτικές των ατόμων αποδεικνύεται από πολλές έρευνες. Σύμφωνα με την έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (www.ekebi.gr/22-10-2013) με τίτλο «Έρευνα Αναγνωστικής Συμπεριφοράς και Πολιτιστικών Πρακτικών» η οποία πραγματοποιήθηκε το 2010, σε δείγμα 1.500 ατόμων άνω των 15 ετών, με κάλυψη 100% του πληθυσμού, το ποσοστό των γονέων που δεν διάβαζε κανένα βιβλίο είναι υψηλό στα άτομα που κι αυτά δεν διάβασαν κανένα βιβλίο, την προηγούμενη χρονιά που πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ποσοστό των γονέων που διάβασαν πάνω από 10 βιβλία στα άτομα που διάβασαν κι αυτά πάνω από 10 βιβλία τη χρονιά είναι σχεδόν εξαπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό στα άτομα που δεν διαβάζουν κανένα βιβλίο την ίδια χρονιά. Συγκεκριμένα, το 16% των ατόμων που

διάβασαν πάνω από 10 βιβλία τη συγκεκριμένη χρονιά, είχαν πατέρα που κι αυτός διάβασε πάνω από 10 βιβλία τη συγκεκριμένη χρονιά. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη μητέρα ήταν 12%. Αντίθετα, μόλις το 3% και το 2% των ατόμων που δεν διάβασαν κανένα βιβλίο, είχαν πατέρα και μητέρα αντίστοιχα που διάβασε πάνω από 10 βιβλία τη χρονιά. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι πάνω από 25 βιβλία κατά την παιδική ηλικία κατείχαν το 45% των ατόμων που διάβασαν πάνω από 10 βιβλία τη χρονιά, το 28% των ατόμων που διάβασαν από 1-9 βιβλία και το 5% των ατόμων που δεν διάβαζε κανένα βιβλίο την ίδια χρονιά. Είναι εμφανές ότι τα αναγνωστικά ερεθίσματα που έχουν τα άτομα από το περιβάλλον, ιδιαίτερα κατά την παιδική ηλικία, καλλιεργούνται και αναπαράγονται και από τα ίδια. Ακόμη, τα άτομα που διάβασαν πάνω από 10 βιβλία τη συγκεκριμένη χρονιά, πήγαν πιο συχνά στο θέατρο, τον κινηματογράφο, στην όπερα/μουσικές συναυλίες κλασικής μουσικής/κονσέρτα και σε εκθέσεις ζωγραφικής/τέχνης σε σχέση με τα άτομα που διάβασαν λιγότερα από 10 βιβλία ή κανένα βιβλίο την ίδια χρονιά. Σημαντικό ρόλο στην αναγνωστική συμπεριφορά των ατόμων φαίνεται να διαδραμάτισε το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Στα άτομα που οι γονείς τους είχαν και οι δύο κατώτερη εκπαίδευση δεν διάβασαν κανένα βιβλίο το χρόνο σε ποσοστό 48% και διάβασαν πάνω από 10 βιβλία σε ποσοστό 6,3%, ενώ για τα άτομα που ο ένας γονέας τους είχε ανώτερη εκπαίδευση δεν διάβασαν κανένα βιβλίο το 12,9% και διάβασαν πάνω από 10 βιβλία το 18,6%.

Έρευνα της ICAP, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1993 σε δείγμα 2.000 ατόμων ηλικίας 15 ετών και άνω, με κάλυψη 100% του πληθυσμού, έδειξε ότι οι κύριοι επισκέπτες των κινηματογράφων είναι άτομα ανώτατης εκπαίδευσης. Τα άτομα με μέση εκπαίδευση πήγαιναν στον κινηματογράφο «όχι συχνά», ενώ τα άτομα με κατώτερη εκπαίδευση συνήθως δεν πήγαιναν καθόλου. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εντείνονται στο κοινό του θεάτρου, στο οποίο οι επισκέπτες είναι άνδρες ανώτερης εκπαίδευσης και γυναίκες μέσης εκπαίδευσης, ενώ οι υπόλοιπες κατηγορίες φαίνεται να μην το προτιμούν. Μάλιστα, οι διαφοροποιήσεις αυτές θα ήταν πιο έντονες αν η έρευνα συνυπολόγιζε το είδος του θεατρικού ή κινηματογραφικού έργου (Βιδάλη, 2012: 37).

Σε έρευνα της Μ. Βιδάλη (2012) σχετικά με το κοινό των μουσείων προκύπτει ότι το 40% περίπου των επισκεπτών που προέρχονται από την κατώτερη κοινωνική τάξη έναντι του 80% των επισκεπτών από την ανώτερη κοινωνική τάξη επισκέφτηκε το

μουσείο για πρώτη φορά στην παιδική ηλικία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 69,9% των επισκεπτών των μουσείων προέρχονταν από την ανώτερη κοινωνική τάξη, το 27% από την μεσαία και, μόλις, το 3,1% από την κατώτερη κοινωνική τάξη. Ακόμη, το 68,5% των επισκεπτών των μουσείων ήταν απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των επισκεπτών έως και απόφοιτοι γυμνασίου ήταν 4,7%. Οι διαφοροποιήσεις αυτές αυξάνονται ως προς το είδος του μουσείου. Για παράδειγμα, στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών οι απόφοιτοι έως και Γυμνάσιο αποτελούσαν το 6,5% των επισκεπτών και οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης το 63,2%, ενώ στην Εθνική Πινακοθήκη τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 2,7% και 79,1%. Είναι εμφανές ότι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των κοινωνικών τάξεων εντείνονται ακόμη περισσότερο όταν εξεταστεί το είδος του μουσείου που επισκέπτονται. Οι διαφοροποιήσεις αυτές συνεχίζονται αν εξεταστούν και στο πλαίσιο ενός είδους/κατηγορίας μουσείου. Για παράδειγμα, στους επισκέπτες της Εθνικής Πινακοθήκης ο αριθμός των ζωγράφων που δήλωνε το κάθε άτομο ότι γνωρίζει αυξανόταν όσο αυξανόταν και το πολιτισμικό του κεφάλαιο.

Αντίστοιχα αποτελέσματα προκύπτουν και σε έρευνα των Ν. Παναγιωτόπουλου & Μ. Βιδάλη (2012) σχετικά με το κοινό του θεάτρου. Το κοινό των θεατρικών παραστάσεων του δείγματος αποτελούνταν από θεατές με ισχυρό σχολικό κεφάλαιο και ανώτερη κοινωνικο-επαγγελματική προέλευση. Συγκεκριμένα, το 66% του δείγματος των θεατών προέρχονταν από τις ανώτερες κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις κατώτερες κατηγορίες ήταν μόλις 6%. Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των θεατών, το 62% είχε ανώτατη εκπαίδευση και μόλις το 4,4% είχε τελειώσει έως και γυμνάσιο. Οι διαφορές αυτές εντείνονται αν εξεταστούν με κριτήριο το είδος της θεατρικής παράστασης. Τη «Μήδεια» παρακολούθησε το 45% των θεατών ανώτατης εκπαίδευσης και το 10% των αποφοίτων δημοτικού, ενώ τον «Μπακαλόγατο» το 20% των θεατών ανώτατης εκπαίδευσης και το 20% των απόφοιτων δημοτικού.

Οι T.Chin & M. Phillips (2004) σε έρευνά τους σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι οικογένειες, που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, οργανώνουν προγράμματα δραστηριοτήτων κατά την περίοδο των καλοκαιριών διακοπών, διαπιστώνουν ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους. Οι διαφορές αυτές είναι ακόμη μεγαλύτερες ως προς τις ευκαιρίες που έχουν οι οικογένειες ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη για το σκοπό αυτό. Οι γονείς από την μεσαία κοινωνική τάξη

προσφέρουν ευκαιρίες στα παιδιά τους για να διεκδικούν τα ενδιαφέροντά τους ή να αναπτύξουν τα ταλέντα τους στη μουσική, την τέχνη, τις φυσικές επιστήμες, την ιστορία, τον πολιτισμό, κ.λπ. Τα παιδιά, όμως, της εργατικής τάξης πρέπει να ενεργοποιηθούν από μόνα τους για την παρακολούθηση ανάλογων προγραμμάτων ή να αξιοποιήσουν φίλους τους που μπορούν να τα βοηθήσουν στη διεύρυνση των ενδιαφερόντων ή στην ανάπτυξη των ταλέντων τους.

Η Ο. Banks (1987) και ο L. Fisher (2006)²⁵ μέσα από την επισκόπηση ερευνών σχετικά με τις εκπαιδευτικές πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς ανάλογα με την κοινωνική τους προέλευση, διαπιστώνουν ότι μεταξύ τους υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Επίσης, ο Ι. Πυργιωτάκης (2006), μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας κατέγραψε τις διαφοροποιήσεις στις εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων ανάλογα με την κοινωνική τους ένταξη²⁶, οι οποίες παρουσιάζονται στον πίνακα i:

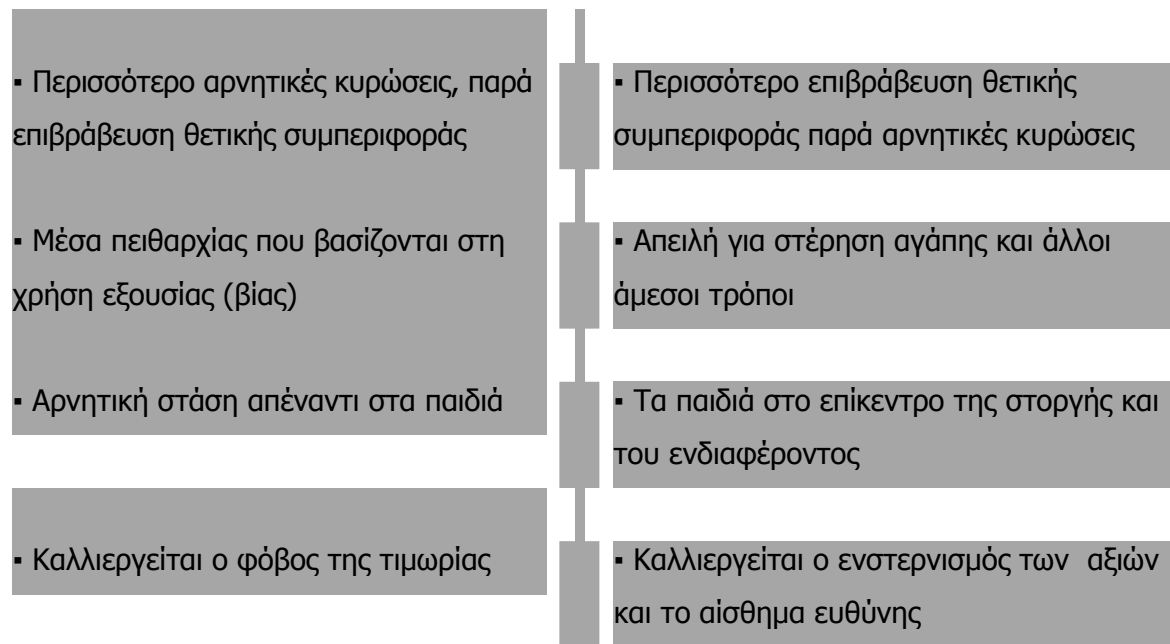
Πίνακας i

Σημεία διαφοροποίησης μεταξύ των οικογενειών κατώτερης και ανώτερης τάξης

Κατώτερη κοινωνική τάξη	Ανώτερη κοινωνική τάξη
<ul style="list-style-type: none">▪ Αναμένεται από τα παιδιά κυρίως: τάξη, καθαριότητα, υπακοή, σεβασμός στους μεγαλύτερους, εκτέλεση και όχι απαραίτητα κατανόηση των κανόνων	<ul style="list-style-type: none">▪ Αναμένεται από τα παιδιά κυρίως: αυτόνομη συμπεριφορά, αυτοπεποίθηση, αυτάρκεια, αυτοτέλεια, επιδίωξη υψηλής επίδοσης, κατανόηση κανόνων
<ul style="list-style-type: none">▪ Τιμωρούνται πράξεις και οι άμεσες συνέπειές τους	<ul style="list-style-type: none">▪ Τιμωρούνται τα κίνητρα
<ul style="list-style-type: none">▪ Απουσιάζει η διαλογική μορφή επικοινωνίας	<ul style="list-style-type: none">▪ Υπερισχύει η διαλογική μορφή επικοινωνίας
<ul style="list-style-type: none">▪ Αναιτιολόγητες κυρώσεις	<ul style="list-style-type: none">▪ Αιτιολογημένες κυρώσεις
<ul style="list-style-type: none">▪ Άμεση τιμωρία ή απειλή	<ul style="list-style-type: none">▪ Έκκληση στο φιλότιμο και την αυτοκριτική

²⁵ Καθώς πρόθεση της εργασίας δεν είναι να παρουσιαστούν οι εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων γενικότερα, δεν γίνεται αναλυτική αναφορά σε αντίστοιχες εργασίες.

²⁶ Επίσης, βλ. σχετικά Ν.-Χ. Καλτσούνη (2007).

Είναι εμφανές ότι οι συνθήκες κοινωνικοποίησης και οι εκπαιδευτικές πρακτικές των οικογενειών διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη. Η διαφοροποίηση μεταξύ των οικογενειών γίνεται εντονότερη, όταν οι εκπαιδευτικές πρακτικές αυτές αφορούν την ελεύθερη κουλτούρα. Αυτές οι εκπαιδευτικές πρακτικές είναι πολιτισμικές πρακτικές και περιλαμβάνουν δράσεις όπως η επίσκεψη σε μουσεία, εκθέσεις ζωγραφικής και αρχαιολογικούς χώρους και η παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών κλασικής μουσικής, κονσέρτων, όπερας, κινηματογραφικών ταινιών, κ.λπ. Υπό αυτήν την έννοια έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η διερεύνηση των εκπαιδευτικών πρακτικών των γονέων που αφορούν την ελεύθερη κουλτούρα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Οι έρευνες που εξετάζουν τις εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων (π.χ. Déchaux, 2008· Μάνεσης, 2010 Singly, 1996) συνήθως επικεντρώνονται στη σχολική τους διάσταση (επικοινωνία οικογένεια-σχολείο, βοήθεια στο σπίτι, φιλοδοξίες γονέων, κ.λπ.). Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να συμβάλει προς την κατεύθυνση αυτή διερευνώντας τις εκπαιδευτικές/πολιτισμικές πρακτικές των γονέων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας των νηπίων σε σχέση με την κοινωνική προέλευση των γονέων και, κυρίως, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το οποίο αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην επιλογή αυτών των πρακτικών.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνας είναι η ανίχνευση των εκπαιδευτικών πρακτικών των γονέων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας των παιδιών σε σχέση με την κοινωνική τάξη της οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα, στόχοι της έρευνας ήταν η διερεύνηση των πολιτιστικών εμπειριών των νηπίων-μαθητών όπως: (α) παιδικά αναγνώσματα, (β) επισκέψεις σε πολιτισμικούς χώρους, (γ) μουσικές επιλογές και (δ) παρακολούθησεις θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών σε σχέση (α) το επάγγελμα και (β) το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων.

Για την επίτευξη των στόχων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου με βάση το περιεχόμενό τους χωρίζονται σε δύο ενότητες: (α) ερωτήσεις που αφορούν ατομικά στοιχεία των υποκειμένων (ηλικία, φύλο, επάγγελμα και επίπεδο εκπαίδευσης γονέων, κ.λπ.), και (β) ειδικές ερωτήσεις σχετικά με τις εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων. Οι ειδικές ερωτήσεις χωρίζονται σε επιμέρους υποενότητες: (α) παιδικά βιβλία που γνωρίζουν και έχουν, (β) πολιτιστικούς χώρους της πόλης των Ιωαννίνων που αναγνωρίζουν και έχουν επισκεφθεί, (γ) παιδικά τραγούδια που γνωρίζουν και (δ) την παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών. Η επιλογή των πολιτιστικών χώρων, των παιδικών βιβλίων και των παιδικών τραγουδιών έγινε με κριτήριο την αναγνωρισιμότητά τους (πολύ γνωστά - λίγο γνωστά). Το ερωτηματολόγιο συνοδεύονταν από κάρτες με φωτογραφίες πολιτιστικών χώρων, τις οποία τα νήπια καλούνταν να απαντήσουν αν τα γνωρίζουν ή όχι. Η επίδοση του ερωτηματολογίου έγινε με τη μορφή δομημένης συνέντευξης, καθώς τα νήπια δεν γνωρίζουν να διαβάζουν και η συμπλήρωση έγινε από τον ερευνητή. Τα ατομικά στοιχεία του μαθητή συμπλήρωσαν οι νηπιαγωγοί τους.

Η επιλογή του δείγματος δεν πραγματοποιήθηκε με κάποια συστηματική μέθοδο, αλλά με βάση τη δυνατότητα πρόσβασης στα νηπιαγωγεία. Παρόλα αυτά, έγινε προσπάθεια στο δείγμα να συμπεριληφθούν νηπιαγωγεία αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών. Επίσης, καταβλήθηκε προσπάθεια να συμπεριληφθούν στο δείγμα εκτός από δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία, καθώς και πειραματικά.

Το ερωτηματολόγιο επιδόθηκε σε 190 νήπια του Νομού Ιωαννίνων, από τα οποία τα 94 ήταν αγόρια (49,5%) και 96 (50,5%) κορίτσια. Το 75,8% των νηπίων του δείγματος φοιτούσε σε δημόσιο νηπιαγωγείο, το 11,1% σε πειραματικό δημόσιο

νηπιαγωγείο και το 13,1% σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο. Ως προς την αστικότητα της περιοχής του νηπιαγωγείου, το 73,7% των νηπίων του δείγματος φοιτούσε σε νηπιαγωγείο αστικής περιοχής και το 26,3% σε νηπιαγωγείο ημιαστικής/αγροτικής περιοχής.

Τα επαγγέλματα των γονέων κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο μεγάλες ομάδες: (α) χειρωνακτικά και (β) μη χειρωνακτικά, και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων σε τέσσερις κατηγορίες: (α) έως απόφοιτοι δημοτικού, (β) απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης, (γ) απόφοιτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ, και (δ) κάτοχοι διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος.

Η ανάλυση των στατιστικών δεδομένων αφορά τόσο στην περιγραφή των αποτελεσμάτων όσο και στη μεταξύ τους συνάφεια η οποία είχε ως σκοπό να δείξει στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις των απαντήσεων των παιδιών με το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα των γονέων. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος χ^2 (chi-square).

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παιδικά βιβλία/παραμύθια

Μια από τις πιο προσφιλείς εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων είναι η ανάγνωση παιδικών βιβλίων, όπως προκύπτει και από τα δεδομένα της παρούσας έρευνας. Το 96,3% των νηπίων του δείγματος έχει παιδικά βιβλία στο σπίτι. Μάλιστα, μεταξύ των νηπίων που έχουν ή δεν έχουν παιδικά βιβλία στο σπίτι δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων.

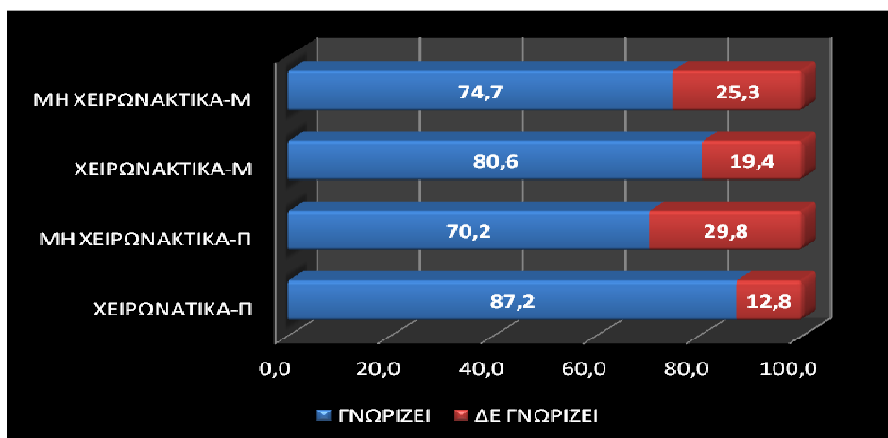
Οι πρακτικές των γονέων, όμως, φαίνεται ότι εμφανίζουν διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, σχετικά με το είδος των παιδικών βιβλίων που γνωρίζουν τα νήπια με βάση το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Με κριτήριο την αναγνωρισιμότητα (πολύ γνωστά - λιγότερο γνωστά) επιλέχθηκαν δύο πολύ γνωστά και δύο όχι τόσο γνωστά σύγχρονα αλλά και κλασικά παιδικά βιβλία/παραμύθια. Ως αντιπροσωπευτικά της κατηγορίας των σύγχρονων παραμυθιών επιλέχθηκαν το βιβλίο «Μάϊκ ο Φασολάκης» της Μ. Κυριακού, το οποίο, λόγω της μεγάλης διαφήμισής του από τηλεοπτικό κανάλι είναι πολύ γνωστό, και «Ο Τριγωνοψαρούλης» του Β. Ηλιόπουλου το οποίο είναι λιγότερο γνωστό. Από την κατηγορία κλασικά «σχολικά» παιδικά βιβλία

επιλέχθηκαν «Η Κοκκινোসκουφίτσα», το οποίο είναι πολύ γνωστό, καθώς έχει γυριστεί ως ταινία, έχει παιχτεί ως θεατρική παράσταση, κυκλοφορεί ως αποκριάτικη στολή, κ.λπ. και τα «Παραμύθια του Αισώπου» ως λιγότερο γνωστό.

Τα νήπια του δείγματος που γνωρίζουν ή δεν γνωρίζουν το παιδικό βιβλίο «Μάϊκ ο Φασολάκης» εμφανίζουν στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ τους ως προς το επάγγελμα ($\chi^2(1)=7.171$, $p=.007$) και το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=9.974$, $p=.041$). Πράγματι, το ποσοστό των νηπίων που δεν γνωρίζουν το βιβλίο «Μάϊκ ο Φασολάκης» με πατέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα είναι υπερδιπλάσιο σε σχέση με τα νήπια που ο πατέρας τους ασκεί χειρωνακικό επάγγελμα (29,8% και 12,8% αντίστοιχα). Με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα, το ποσοστό των νηπίων που δεν γνωρίζουν το βιβλίο με πατέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος είναι εξαπλάσιο σε σχέση με τα νήπια που ο πατέρας τους είναι απόφοιτος δημοτικού (25,0% και 4,3% αντίστοιχα). Διαφορά παρατηρείται και μεταξύ των νηπίων που δεν γνωρίζουν το βιβλίο με μητέρα στα χειρωνακικά και μη χειρωνακικά επαγγέλματα, αλλά είναι πολύ πιο μικρή (25,3% και 19,4% αντίστοιχα). Με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης, τα νήπια που η μητέρα τους είναι απόφοιτος δημοτικού το γνωρίζουν όλα (100%), ενώ τα νήπια με μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος το γνωρίζουν σε ποσοστό 73,7% (γραφήματα 1 και 2).

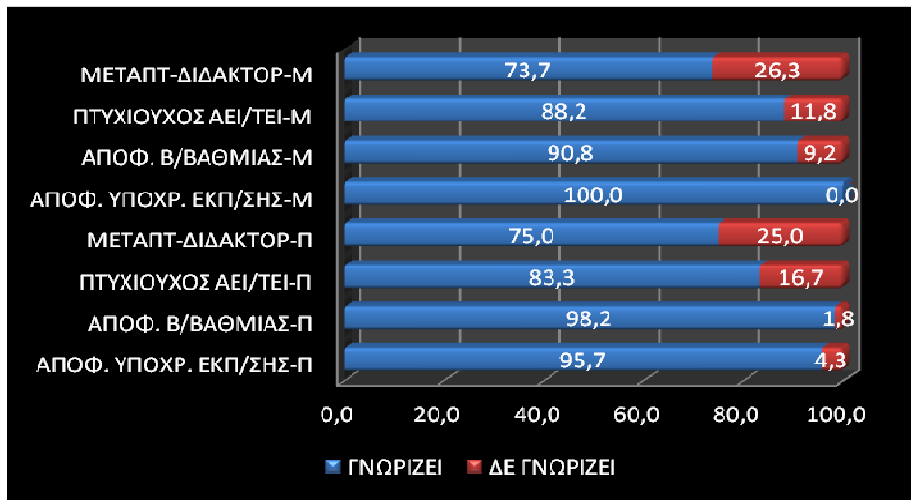
Γράφημα 1

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Μάϊκ ο Φασολάκης» κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 2

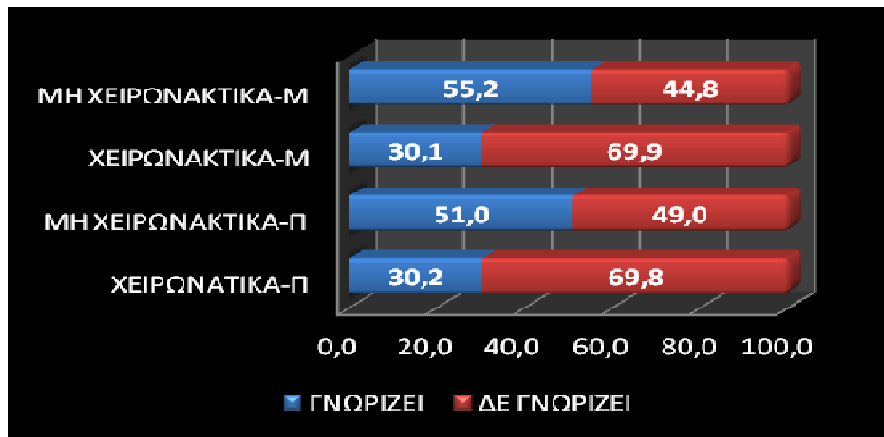
Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Μάικ ο Φασολάκης» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Τα νήπια του δείγματος που γνωρίζουν ή δεν γνωρίζουν το παιδικό βιβλίο «Ο Τριγωνοψαρούλης» εμφανίζουν στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ τους τόσο ως προς το επάγγελμα (επάγγελμα πατέρα: $\chi^2(1)=8.327$, $p=.004$, επάγγελμα μητέρας: $\chi^2(1)=12.208$, $p=.000$) όσο και ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων (εκπαίδευση πατέρα: $\chi^2(4)=26.513$, $p=.000$, εκπαίδευση μητέρας: $\chi^2(4)=24.162$, $p=.000$). Το ποσοστό των νηπίων που γνωρίζει το βιβλίο αυξάνει όσο αυξάνει η θέση των γονέων στην εκπαιδευτική και επαγγελματική ιεραρχία. Τα νήπια με πατέρα και μητέρα που ασκούν χειρωνακικά επαγγέλματα γνωρίζουν το βιβλίο σε ποσοστό 30,2% και 30,1%, ενώ τα νήπια με μητέρα και πατέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα το γνωρίζουν σε ποσοστό 51,0% και 55,2% (γράφημα 3). Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης, τα νήπια με πατέρα και μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος γνωρίζουν το βιβλίο σε ποσοστό 75,0% και 68,4% αντίστοιχα, ενώ τα νήπια με πατέρα και μητέρα απόφοιτο δημοτικού σε ποσοστό 8,7% και 0,0% αντίστοιχα (γράφημα 4).

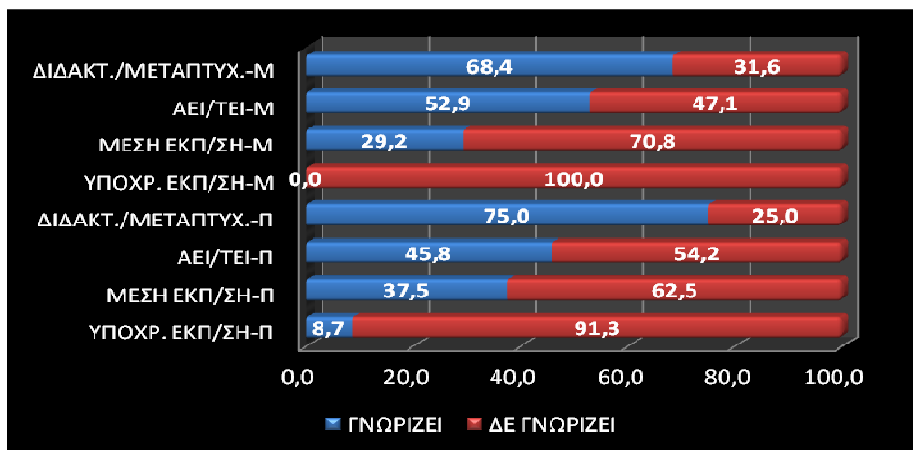
Γράφημα 3

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Τριγωνοψαρούλης» κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 4

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Τριγωνοψαρούλης» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

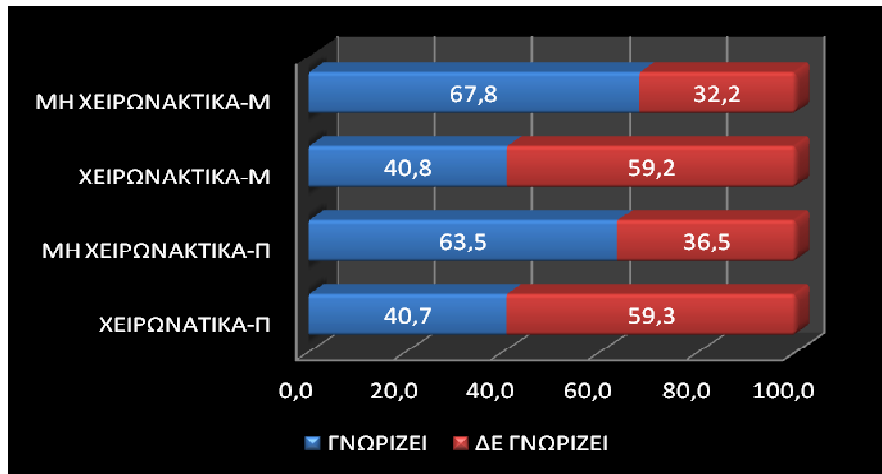

Παρόμοια εικόνα με το βιβλίο «Ο Τριγωνοψαρούλης» παρατηρείται και για το βιβλίο «Παραμύθια του Αισώπου», το οποίο γνωρίζουν περισσότερο τα νήπια με πατέρα και μητέρα που ασκούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα (63,5% και 67,8% αντίστοιχα) και είναι κάτοχοι διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος (89,3% και 89,5%) από ότι τα νήπια με πατέρα και μητέρα που ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα (40,7% και 40,8% αντίστοιχα) και είναι απόφοιτοι δημοτικού (21,7% και 25,0% αντίστοιχα) (γραφήματα 5 και 6). Μεταξύ των νηπίων παρατηρείται διαφορά σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο σε σχέση με το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας ($\chi^2(1)=9.976$, $p=.002$ και $\chi^2(1)=13.848$, $p=.000$ αντίστοιχα) αλλά και το επίπεδο

εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=28.673$, $p=.000$) και της μητέρας ($\chi^2(4)=22.019$, $p=.000$).

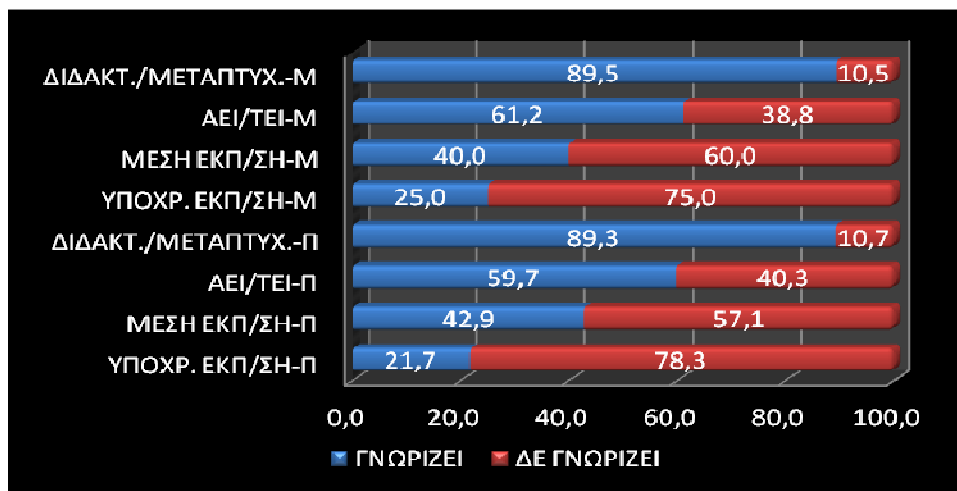
Γράφημα 5

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Παραμύθια του Αισώπου» κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 6

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Παραμύθια του Αισώπου» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

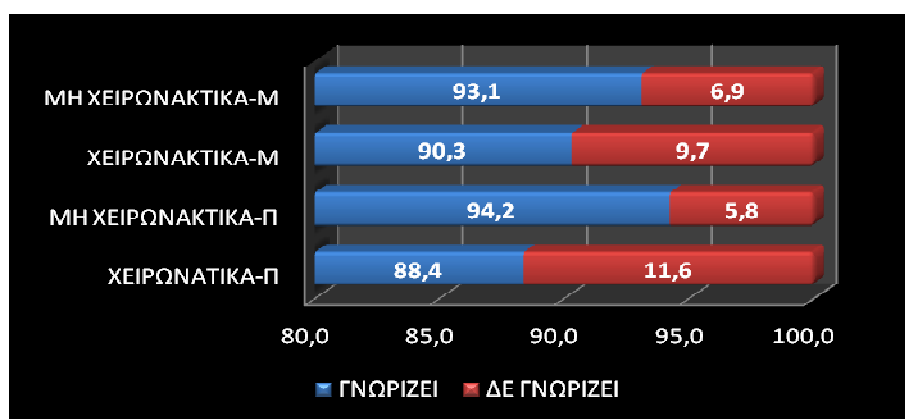

Τα νήπια που γνωρίζουν ή δεν γνωρίζουν το παιδικό βιβλίο «Η Κοκκινোসκουφίτσα», δεν διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο τόσο με κριτήριο το επάγγελμα των γονέων όσο και με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Τα νήπια με γονείς στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα γνωρίζουν σε υψηλότερο ποσοστό (94,2% και 93,1% για το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας αντίστοιχα) το βιβλίο σε σχέση με τα νήπια με γονείς στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (88,4% και 90,3% για το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας

αντίστοιχα), αλλά η διαφορά αυτή είναι μικρή (γράφημα7). Και με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τα νήπια δεν εμφανίζουν μεγάλες διαφορές μεταξύ τους. Το χαμηλότερο ποσοστό εμφανίζουν τα νήπια με πατέρα και μητέρα απόφοιτο μέσης εκπαίδευσης (85,7% και 87,7% αντίστοιχα), αλλά και σ' αυτήν την περίπτωση το ποσοστό των νηπίων που το γνωρίζει είναι πολύ υψηλό (γράφημα 8).

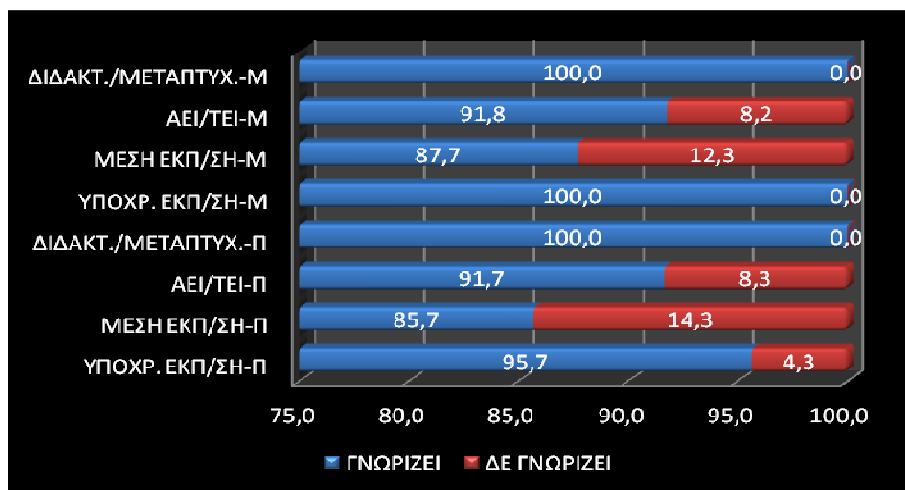
Γράφημα 7

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Η Κοκκίνοσκουφίτσα» κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 8

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το παιδικό βιβλίο «Η Κοκκίνοσκουφίτσα» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Είναι εμφανές ότι τα λιγότερο γνωστά παιδικά βιβλία τα γνωρίζουν σε υψηλότερο ποσοστό τα νήπια με υψηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό κεφάλαιο. Αντίθετα, τα ευρέως γνωστά παιδικά βιβλία που διαφημίζονται από την τηλεόραση είναι πιο γνωστά στα νήπια με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό κεφάλαιο. Όσον αφορά στα κλασικά παραμύθια, που αποτελούν μέρος της σχολικής κουλτούρας είναι

το ίδιο γνωστά στα νήπια, ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό τους κεφάλαιο.

Πολιτιστικοί χώροι

Οι επισκέψεις σε πολιτιστικούς χώρους αποτελούν από τις πιο σημαντικές πολιτιστικές πρακτικές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας του ατόμου. Επιλέχθηκαν τέσσερις πολιτιστικοί χώροι στα Ιωάννινα με κριτήριο την αναγνωρισιμότητά τους, όπως και στην περίπτωση των παιδικών βιβλίων. Ως αντιπροσωπευτικοί των γνωστών πολιτιστικών χώρων επιλέχθηκαν το Κάστρο Ιωαννίνων, που βρίσκεται μέσα στην πόλη και μπορεί κανείς να το δει πολύ εύκολα και το Μουσείο Βρέλλη, το οποίο είναι πολύ γνωστό πανελλαδικά και σχετίζεται με το σχολικό κεφάλαιο λόγω της θεματικής του (ιστορία της Ελλάδας). Ως αντιπροσωπευτικοί των λιγότερο γνωστών πολιτιστικών χώρων επιλέχθηκαν η Δημοτική Πινακοθήκη των Ιωαννίνων, η οποία περιέχει έργα Ελλήνων ζωγράφων, και η Συλλογή Λιμναία του Ν. Παυλίδη που στεγάζεται σε ένα πολυτελές ξενοδοχείο της πόλης και έχει ως θέμα κοχύλια της ορεινής περιοχής της Ηπείρου. Τα νήπια κλήθηκαν να αναγνωρίσουν αυτούς τους πολιτιστικούς χώρους μέσα από φωτογραφίες, για τις οποίες τους δινόταν και κάποιες πρόσθετες πληροφορίες.

Κατά την ανάλυση των στοιχείων δεν λήφθηκε υπόψη η αστικότητα της περιοχής των νηπιαγωγείων παρότι στο δείγμα περιλαμβάνονται νηπιαγωγεία ημιαστικής/αγροτικής περιοχής απομακρυσμένα από την πόλη Ιωαννίνων. Ο γεωγραφικός παράγοντας επηρεάζει τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με το αν τα νήπια αναγνωρίζουν ή όχι πολιτιστικούς χώρους της πόλης των Ιωαννίνων, γιατί τα νήπια που μένουν στην επαρχία δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες να επισκεφθούν αυτούς τους πολιτιστικούς χώρους με τα νήπια που μένουν στην πόλη των Ιωαννίνων. Είναι πιθανόν το ποσοστό των νηπίων που δεν αναγνωρίζουν τους συγκεκριμένους πολιτιστικούς χώρους να οφείλεται και στο γεωγραφικό παράγοντα, κι αυτό αποτελεί περιορισμό της έρευνας.

Πράγματι, σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 1, το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπίων του δείγματος αναγνωρίζουν το Κάστρο (63,7%), και ακολουθούν το Μουσείο

Βρέλλη (28,4%), η Δημοτική Πινακοθήκη (24,7%) και η Συλλογή Λιμναία (18,4%). Πρόκειται για χώρους, τους οποίους τα νήπια επισκέφθηκαν κυρίως με τους γονείς..

Πίνακας 1

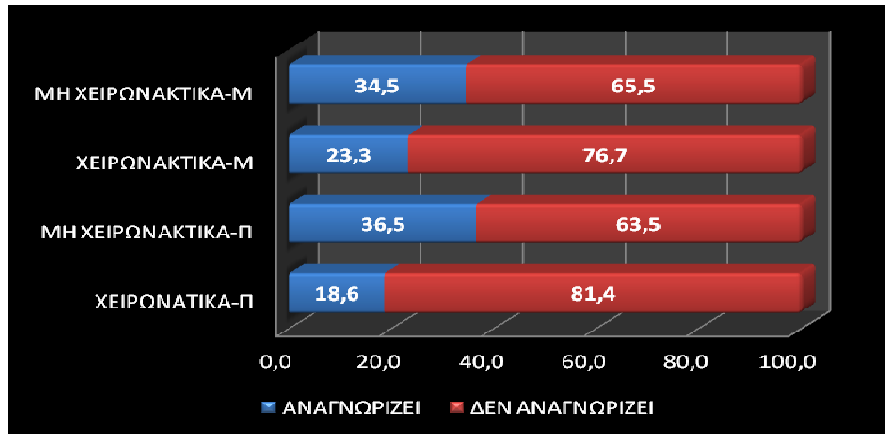
Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζουν και επισκέφθηκαν πολιτιστικούς χώρους των Ιωαννίνων

Μουσεία/ Αρχαιολογικοί χώροι	Αναγνωρίζει	Επισκέφθηκε με :		
		σχολείο	γονείς	και τα δύο
Μουσείο Βρέλλη	28,4%	4,2%	22,1%	1,6%
Κάστρο	63,7%	5,3%	49,5%	1,1%
Δημοτική Πινακοθήκη	24,7%	5,8%	15,8%	1,1%
Συλλογή Λιμναία	18,4%	0,0%	12,1%	0,0%

Τα παραπάνω ποσοστά, όμως, δεν κατανέμονται με τον ίδιο τρόπο στα νήπια με κριτήριο το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους. Μεταξύ των νηπίων που αναγνωρίζουν το Μουσείο Βρέλλη παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με το επάγγελμα του πατέρα ($\chi^2(1)=7.442$, $p=.006$) και το επίπεδο εκπαίδευσης και των δύο γονέων (πατέρα: $\chi^2(4)=20.139$, $p=.000$, μητέρας: $\chi^2(4)=14.416$, $p=.006$). Τα νήπια με πατέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα αναγνωρίζουν το Μουσείο Βρέλλη σε διπλάσιο ποσοστό από ότι τα νήπια με πατέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (36,5% και 18,6% αντίστοιχα). Παρόμοια εικόνα παρατηρείται και βάση το επάγγελμα της μητέρας, αλλά η διαφορά είναι μικρότερη. (γράφημα 9). Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων, διαφοροποιεί τα νήπια μεταξύ τους. Το ποσοστό των νηπίων που αναγνωρίζει το Μουσείο Βρέλλη αυξάνεται όσο αυξάνεται και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Τα νήπια με πατέρα και μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος αναγνωρίζουν το Μουσείο Βρέλλη σε ποσοστό 75,0% και 68,4% αντίστοιχα, ενώ το ποσοστό για τα νήπια με πατέρα και μητέρα απόφοιτο υποχρεωτικής εκπαίδευσης που αναγνωρίζουν το Μουσείο Βρέλλη είναι 8,7% και 0,0% αντίστοιχα (γράφημα 10)

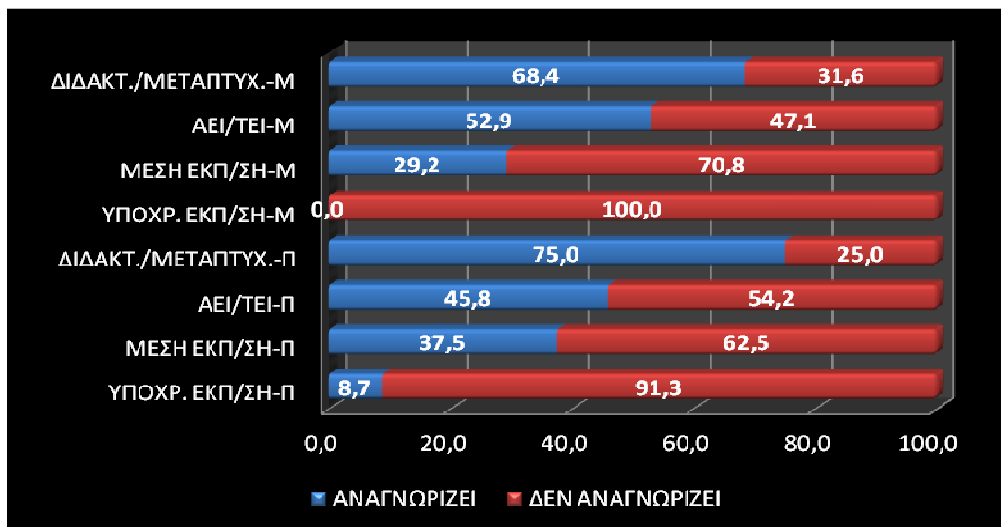
Γράφημα 9

Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει το Μουσείο Βρέλλη (Ιωάννινα) κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 10

Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει το Μουσείο Βρέλλη (Ιωάννινα) κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

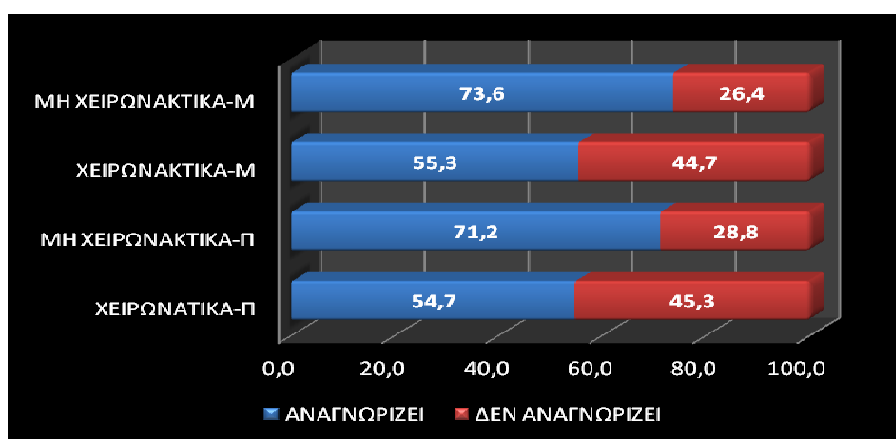

Το Κάστρο Ιωαννίνων, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το αναγνωρίζει το μεγαλύτερο ποσοστό των νηπίων δείγματος. Μεταξύ των νηπίων, όμως, που αναγνωρίζουν ή δεν αναγνωρίζουν το Κάστρο παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά τόσο με το επάγγελμα του πατέρα ($\chi^2(1)=5.543$, $p=.019$) και της μητέρας ($\chi^2(1)=5.032$, $p=.025$) όσο και με το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=19.374$, $p=.000$) και της μητέρας ($\chi^2(4)=30.900$, $p=.000$). Τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα αναγνωρίζουν το Κάστρο σε υψηλότερο ποσοστό (71,2% και 73,6% αντίστοιχα) από τα νήπια που οι γονείς τους

ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα (54,7% με βάση το επάγγελμα του πατέρα και 55,3% με βάση το επάγγελμα της μητέρας) (γράφημα 11). Με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τα νήπια με γονείς κατόχους διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος αναγνωρίζουν το Κάστρο σε πολύ υψηλότερο ποσοστό (82,1% και 94,7% για τον πατέρα και τη μητέρα αντίστοιχα) από ότι τα νήπια με γονείς απόφοιτους δημοτικού (52,2% και 41,7% για τον πατέρα και τη μητέρα αντίστοιχα) (γράφημα 12).

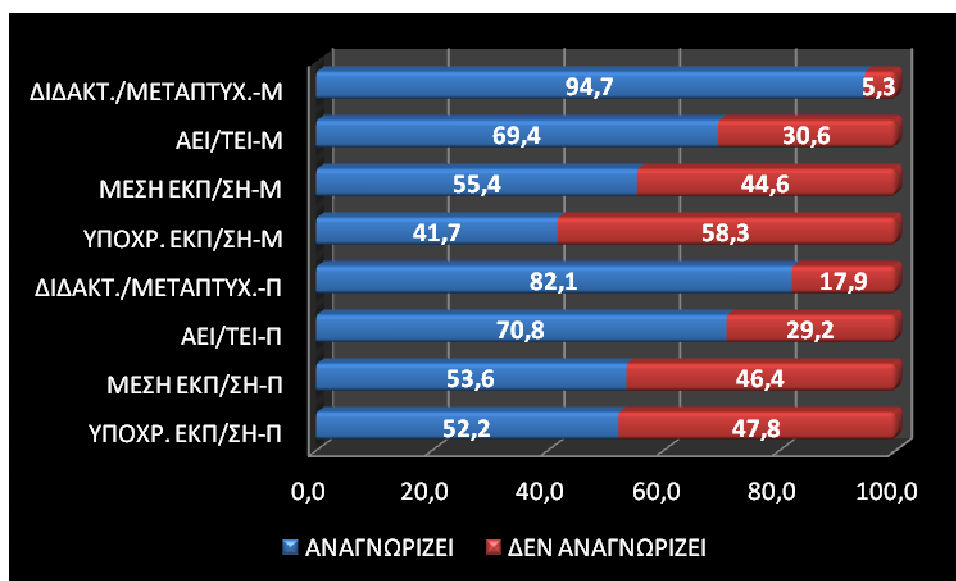
Γράφημα 11

**Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει το Κάστρο
Ιωαννίνων κατά επάγγελμα γονέων**

Γράφημα 12

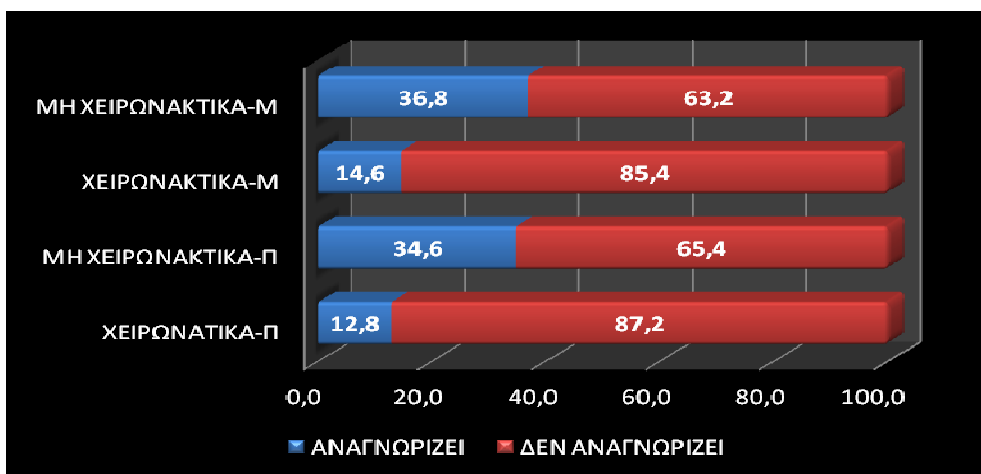
**Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει το Κάστρο
Ιωαννίνων κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων**

Η Δημοτική Πινακοθήκη των Ιωαννίνων φιλοξενεί έργα Ελλήνων ζωγράφων, μεταξύ των οποίων μερικά είναι έργα πολύ γνωστών ζωγράφων. Τα νήπια του δείγματος που αναγνωρίζουν ή δεν αναγνωρίζουν τη Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο ανάλογα με το επάγγελμα των γονέων (πατέρα: $\chi^2(1)=12.043$, $p=.001$, μητέρα: $\chi^2(1)=12.506$, $p=.000$) και το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=27.600$, $p=.000$). Όπως φαίνεται στο γράφημα 13, τη Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων την αναγνωρίζουν το 34,6% και το 36,8% των νηπίων με πατέρα και μητέρα αντίστοιχα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα, ενώ το ποσοστό για τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα είναι 12,8% και 14,6% αντίστοιχα. Με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, τα νήπια με πατέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος αναγνωρίζουν τη Δημοτική Πινακοθήκη σε ποσοστό 60,7% και με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σε ποσοστό 17,4%. Μεγάλη διαφορά, αν και δεν είναι στατιστικά σημαντική, παρατηρείται και μεταξύ των νηπίων με μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος (73,7%) και των νηπίων με μητέρα απόφοιτο δημοτικού (25,0%) που αναγνωρίζουν τη Δημοτική Πινακοθήκη (γράφημα 14).

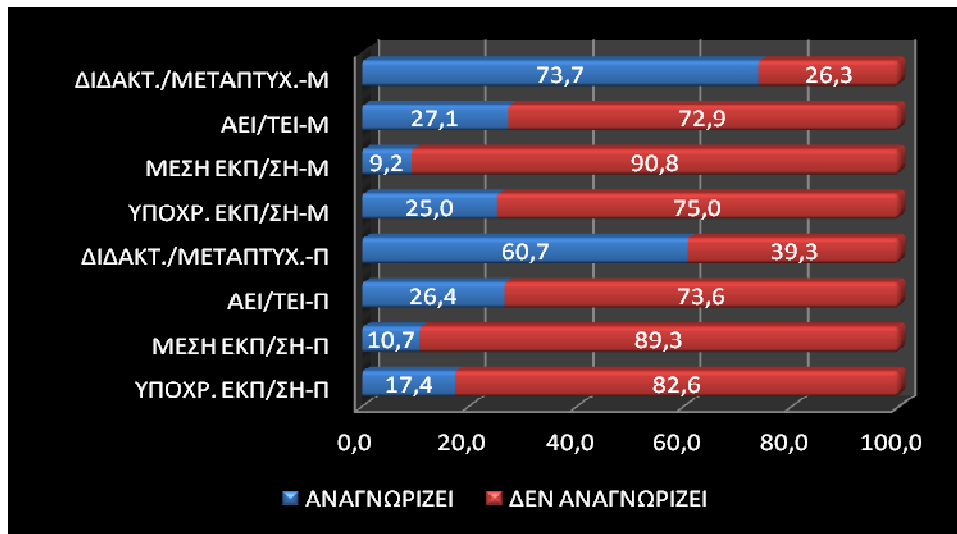
Γράφημα 13

**Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει τη
Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων κατά επάγγελμα γονέων**

Γράφημα 14

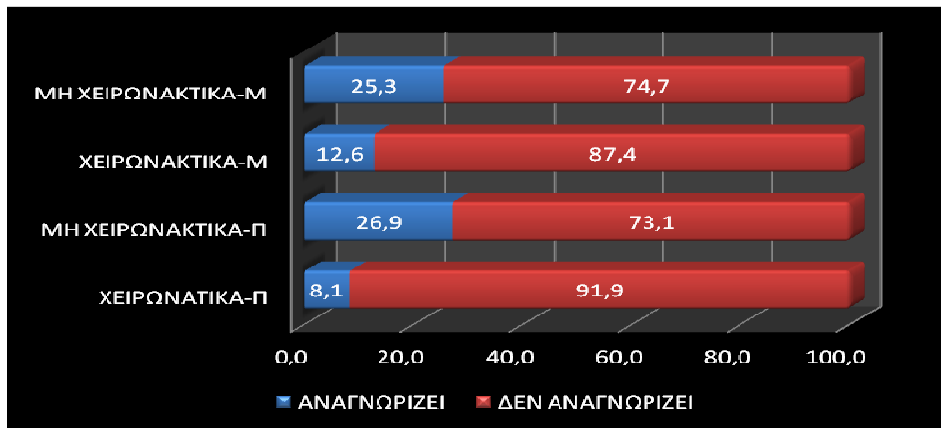
**Ποσοστό (%) νηπίων που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει τη Δημοτική Πινακοθήκη
Ιωαννίνων κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων**

Η Συλλογή Λιμναία είναι ιδιωτική συλλογή του Ν. Παυλίδη, η οποία φιλοξενείται σ' ένα από τα καλύτερα και ακριβότερα ξενοδοχεία της πόλης των Ιωαννίνων και αφορά κοχύλια που βρέθηκαν στην ορεινή Ήπειρο. Παρότι η Συλλογή είναι ανοιχτή προς το κοινό και χωρίς είσοδο, το ποσοστό των νηπίων του δείγματος που την αναγνωρίζει δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό. Μάλιστα, όσα από τα νήπια την επισκέφθηκαν, όλα την επισκέφθηκαν με τους γονείς τους. Το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας διαφοροποιεί τα νήπια μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο ($\chi^2(1)=11.052$, $p=.001$ και $\chi^2(1)=5.032$, $p=.025$ αντίστοιχα). Τα νήπια με γονείς που ασκούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα αναγνωρίζουν τη Συλλογή Λιμναία σε υψηλότερο ποσοστό (26,9% με βάση το επάγγελμα του πατέρα και 25,3% της μητέρας) από ότι τα νήπια με γονείς που ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα (8,1% με βάση το επάγγελμα του πατέρα και 12,6% της μητέρας) (γράφημα 15). Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των νηπίων παρατηρείται με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=19,374$, $p=.000$). Τα νήπια με πατέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος αναγνωρίζουν τη Συλλογή σε ποσοστό 39,3%, ενώ από τα νήπια με πατέρα απόφοιτο δημοτικού δεν την αναγνωρίζει κανένα (0,0%). Μεγάλη είναι η διαφορά, παρότι δεν είναι στατιστικά σημαντική, μεταξύ των νηπίων με μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος και απόφοιτο δημοτικού που αναγνωρίζουν τη Συλλογή (63,2% και 0,0% αντίστοιχα) (γράφημα 16).

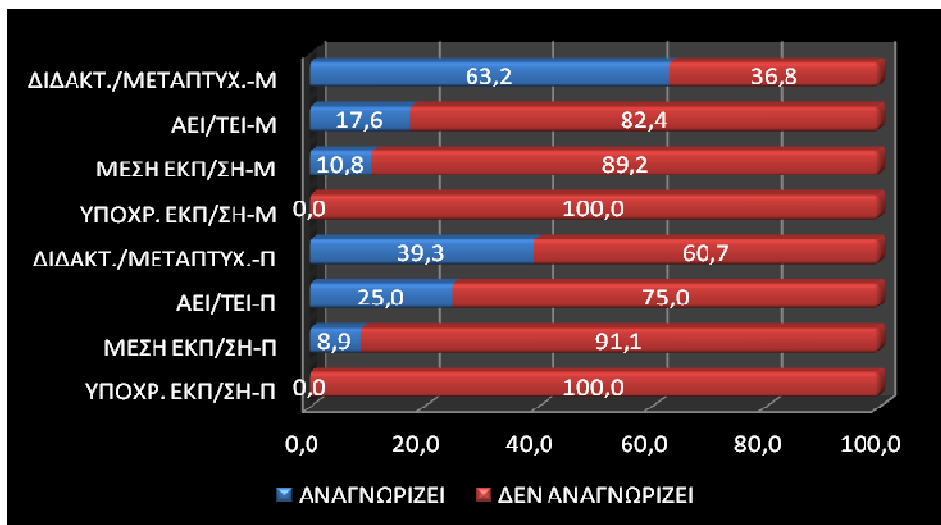
Γράφημα 15

**Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει τη Συλλογή
Λιμναία (Ιωάννινα) κατά επάγγελμα γονέων**

Γράφημα 16

**Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που αναγνωρίζει/δεν αναγνωρίζει τη Συλλογή
Λιμναία (Ιωάννινα) κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων**

Οι πολιτιστικοί χώροι αποτελούν σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης μεταξύ των νηπίων ανάλογα με την κοινωνικο-επαγγελματική θέση και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Όσο υψηλότερη είναι η κοινωνικο-επαγγελματική θέση και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τόσο υψηλότερο είναι και το ποσοστό των νηπίων που αναγνωρίζουν τους πολιτιστικούς χώρους.

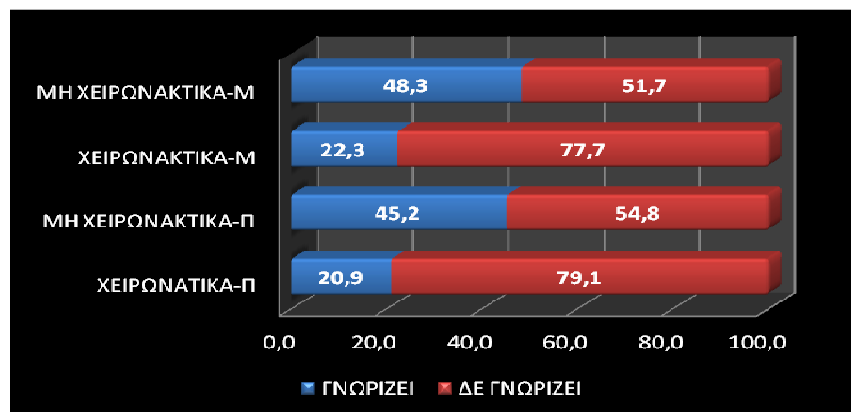
Μουσικές προτιμήσεις

Η μουσική αποτελεί μια από τις σημαντικές πολιτισμικές πρακτικές στη διαμόρφωση της ελεύθερης κουλτούρας του ατόμου. Επιλέχθηκαν δύο τραγούδια, ως αντιπροσωπευτικό των πιο γνωστών «Το πουλάκι "τσιού"», το οποίο διαφημίστηκε πάρα πολύ από την τηλεόραση και ο «Τεμπέλης δράκος» του Σ. Μάλαμα ως λιγότερο γνωστό. Πράγματι, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της έρευνας «Το πουλάκι "τσιού"» γνώριζαν 9 στα 10 περίπου νήπια του δείγματος (88,4%) και το «Τεμπέλης δράκος» το 34,2% των νηπίων.

Τα τραγούδια αυτά δεν κατανέμονται με τον ίδιο τρόπο στα νήπια του δείγματος με βάση το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων. Μεταξύ των νηπίων παρατηρείται στατιστικά σημαντική σχέση με βάση το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας ($\chi^2(1)=12.312$, $p=.000$ και $\chi^2(1)=14.107$, $p=.000$ αντίστοιχα) αλλά και το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας ($\chi^2(4)=15.574$, $p=.004$ και $\chi^2(2)=26.198$, $p=.000$ αντίστοιχα) στο τραγούδι «Τεμπέλης δράκος». Το τραγούδι «Τεμπέλης δράκος» το γνωρίζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα (45,2% και 48,3% αντίστοιχα) από τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (20,9% και 22,3% αντίστοιχα) (γράφημα 17). Με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας το εν λόγω τραγούδι γνωρίζουν 78,6% και το 94,7% των νηπίων του δείγματος αντίστοιχα με πατέρα και μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος και το 56,5% και το 41,7% των νηπίων αντίστοιχα με πατέρα και μητέρα απόφοιτο δημοτικού (γράφημα 18).

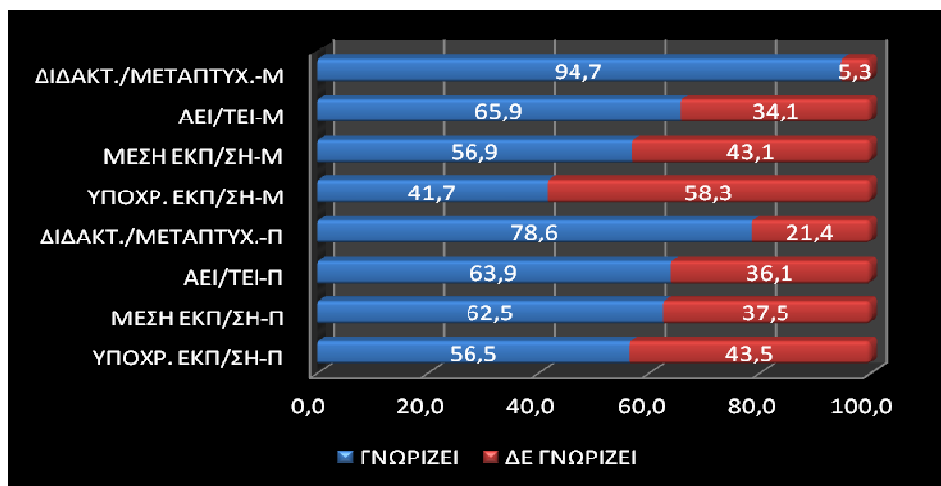
Γράφημα 17

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το τραγούδι «Τεμπέλης δράκος» κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 18

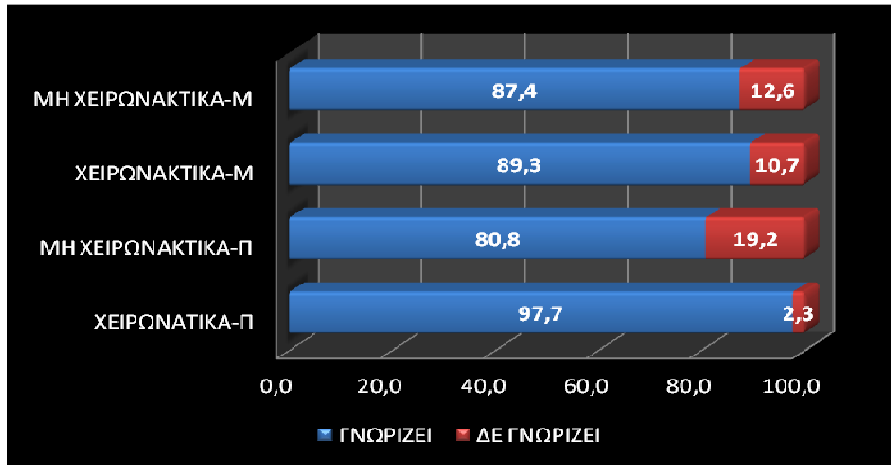
Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το τραγούδι
«Τεμπέλης δράκος» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Στο τραγούδι «Το πουλάκι "τσιού"», τα νήπια του δείγματος διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο σε σχέση με το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(2)=13.140$, $p=.000$, $\chi^2(4)=13.234$, $p=.010$). Συγκεκριμένα, τα νήπια με πατέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα γνωρίζουν το συγκεκριμένο τραγούδι σε ποσοστό 97,7%, ενώ με πατέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα το γνωρίζουν σε ποσοστό 80,8%. Με βάση το επάγγελμα της μητέρας μεταξύ των νηπίων που γνωρίζουν το τραγούδι δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά (87,4% για τα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και 89,3% για τα χειρωνακτικά επαγγέλματα) (γράφημα 19). Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα η διαφοροποίηση παρατηρείται κυρίως μεταξύ των νηπίων που ο πατέρας τους είναι απόφοιτος δημοτικού και των νηπίων που ο πατέρας τους είναι κάτοχος διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος (γνωρίζει το τραγούδι το 95,7% και 75,0% των νηπίων αντίστοιχα). Μεγάλη διαφορά παρατηρείται και μεταξύ των νηπίων με μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος (73,7%) και με μητέρα απόφοιτο δημοτικού (100%), αλλά δεν είναι στατιστικά σημαντική (γράφημα 20).

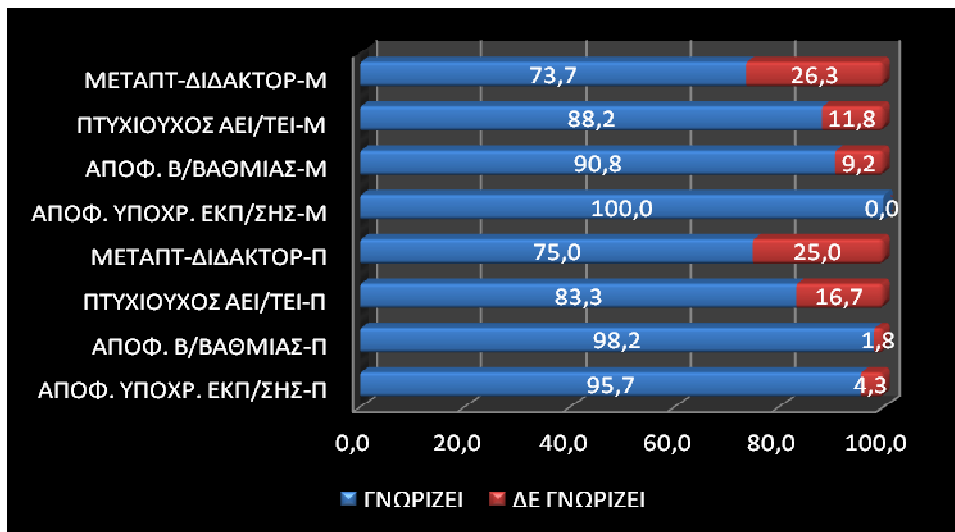
Γράφημα 19

**Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το τραγούδι
«Το πουλάκι "τσιού"» κατά επάγγελμα γονέων**

Γράφημα 20

**Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που γνωρίζει/δεν γνωρίζει το τραγούδι
«Το πουλάκι "τσιού"» κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων**

Παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών ταινιών

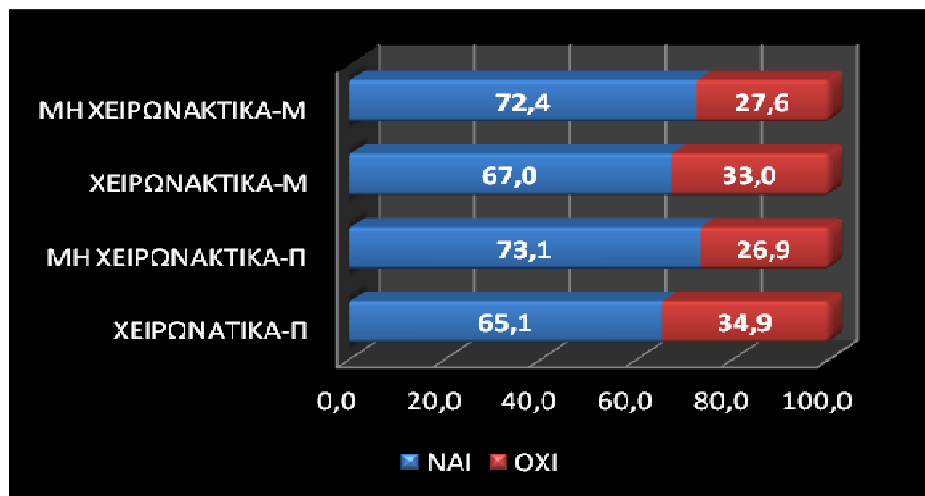
Το θέατρο κατατάσσεται στις ανώτερες θέσεις της πολιτιστικής ιεραρχίας. Τα νήπια του δείγματος έχουν παρακολουθήσει θέατρο, έστω και μία φορά, σε ποσοστό 69,5%. Από αυτά, τα μισά περίπου (41,7%) έχουν πάει στο θέατρο με τους γονείς τους, το 28,8% με το σχολείο και 29,5% και με τους γονείς και με το σχολείο.

Μεταξύ των νηπίων δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά τόσο με κριτήριο το επάγγελμα των γονέων όσο και με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης των

γονέων. Εξαιρέση αποτελεί, μόνο, το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας, όπου παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των νηπίων ($\chi^2(4)=10.283$, $p=.036$). Η διαφοροποίηση αυτή αφορά τα νήπια με μητέρα κάτοχο διδακτορικού διπλώματος ή απόφοιτου δημοτικού (89,5% και 91,7% αντίστοιχα) με τα νήπια με γονείς απόφοιτους μέσης εκπαίδευσης ή ΑΕΙ-ΤΕΙ (63,1% και 69,4%). Το υψηλό ποσοστό των νηπίων που έχουν παρακολουθήσει θέατρο με μητέρα απόφοιτο δημοτικού ερμηνεύεται από το γεγονός ότι από τα 11 νήπια της συγκεκριμένης κατηγορίας, τα 8 είχαν πάει θέατρο με το σχολείο. Με βάση το επάγγελμα της μητέρας τα νήπια με μητέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα έχουν παρακολουθήσει θεατρική παράσταση σε μεγαλύτερο ποσοστό (72,4%) από τα νήπια με μητέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (67,0%), αλλά η διαφορά αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική. Το ίδιο παρατηρείται και με βάση το επάγγελμα του πατέρα. Τα νήπια με πατέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα έχουν παρακολουθήσει σε μεγαλύτερο ποσοστό (73,1%) κάποια θεατρική παράσταση από ότι τα νήπια με πατέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (65,1%), αλλά η διαφορά αυτή δεν είναι στατιστικά σημαντική. Όσον αφορά στο ποσοστό των νηπίων που έχουν ή δεν έχουν παρακολουθήσει κάποια θεατρική παράσταση με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα δεν παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών κατηγοριών (γραφήματα 21 και 22).

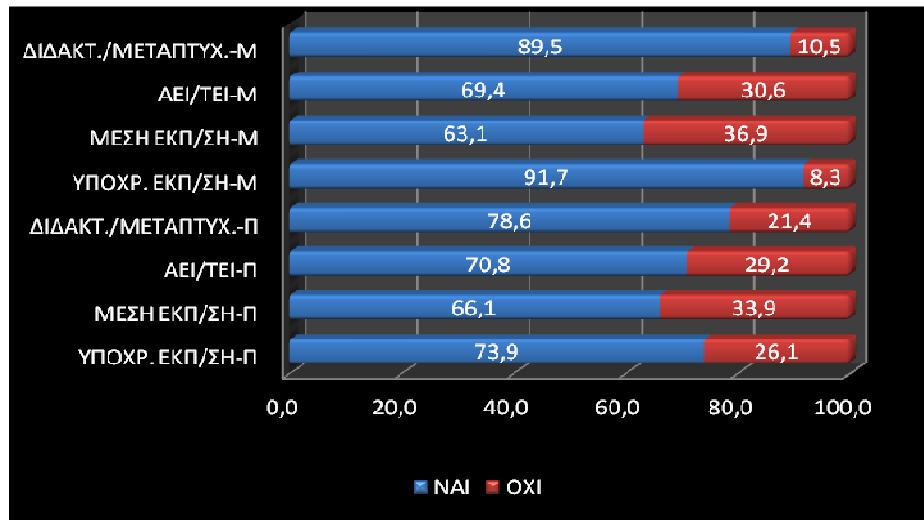
Γράφημα 21

Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που έχει παρακολουθήσει/δεν έχει παρακολουθήσει κάποια θεατρική παράσταση κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 22

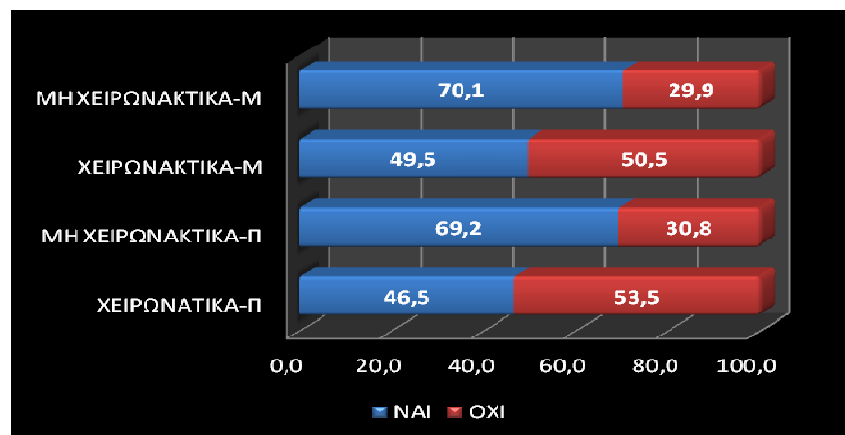
Ποσοστό (%) των νηπίων του δείγματος που έχει παρακολουθήσει/δεν έχει παρακολουθήσει κάποια θεατρική παράσταση κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Στον κινηματογράφο, έστω και μία φορά, έχει πάει το 59,0% των νηπίων του δείγματος. Μεταξύ των νηπίων που έχουν πάει ή δεν έχουν πάει κινηματογράφο παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με το επάγγελμα του πατέρα ($\chi^2(1)=8.271$, $p=.004$) και της μητέρας ($\chi^2(1)=10.041$, $p=.002$) αλλά και με το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα ($\chi^2(4)=22.747$, $p=.000$) και της μητέρας ($\chi^2(4)=20.285$, $p=.000$). Τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα έχουν παρακολουθήσει κινηματογράφο σε υψηλότερο ποσοστό (69,2% και 70,1% αντίστοιχα) απ' ότι τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (46,5% και 49,5% αντίστοιχα) (γράφημα 23). Όσον αφορά στο επίπεδο εκπαίδευσης, το ποσοστό των νηπίων που έχει πάει κινηματογράφο αυξάνεται όσο αυξάνει το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων (γράφημα 24).

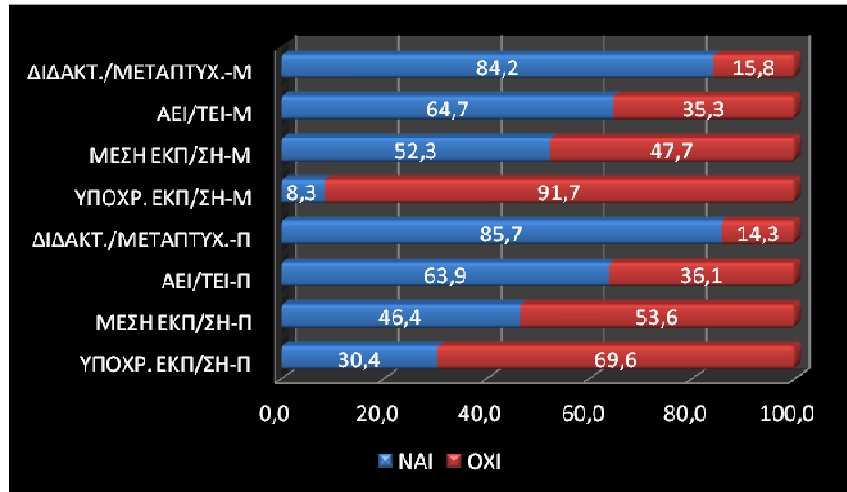
Γράφημα 23

Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που έχει παρακολουθήσει/δεν έχει παρακολουθήσει κινηματογράφο κατά επάγγελμα γονέων

Γράφημα 24

Ποσοστό (%) νηπίων του δείγματος που έχει παρακολουθήσει/δεν έχει παρακολουθήσει κινηματογράφο κατά επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Τα νήπια με βάση το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς το αν έχουν παρακολουθήσει ή δεν έχουν παρακολουθήσει κινηματογράφο κι όχι θέατρο. Αυτό πιθανόν να συνδέεται με τη σχολική διάσταση της παρακολούθησης θεατρικών παραστάσεων, καθώς πολλά σχολεία αποδέχονται προσκλήσεις θιάσων για θεατρικές παραστάσεις στο χώρο τους. Αντίθετα, ο κινηματογράφος δεν εντάσσεται μέσα στις σχολικές πολιτιστικές πρακτικές. Το ποσοστό των νηπίων που έχει παρακολουθήσει κινηματογράφο αυξάνεται όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης και η θέση στην κοινωνική ιεραρχία του επαγγέλματος των γονέων.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με τη θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου των P. Bourdieu & J.-Cl. Passeron (1993 & 1970), η επιτυχία ή αποτυχία του μαθητή στο σχολείο είναι συνάρτηση της απόστασης μεταξύ του πολιτισμικού κεφαλαίου της οικογένειας και του σχολείου. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η απόσταση, τόσες περισσότερες πιθανότητες έχει ο μαθητής να αποτύχει και όσο μικρότερη είναι αυτή η απόσταση, τόσες περισσότερες πιθανότητες έχει ο μαθητής να πετύχει. Το πολιτισμικό κεφάλαιο που υιοθετεί το σχολείο είναι το ίδιο με το πολιτισμικό κεφάλαιο των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Επομένως, για τα παιδιά που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα το σχολείο αποτελεί μια φυσική συνέχεια του οικογενειακού

περιβάλλοντος. Για τα παιδιά από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα το σχολείο αποτελεί μια καινούρια πραγματικότητα, στην οποία πρέπει να προσαρμοστούν. Τα παιδιά από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα για να αντισταθμίσουν τη μειονεκτική θέση στην οποία βρίσκονται θα πρέπει να καταβάλλουν πολλαπλάσια προσπάθεια. Την ίδια στιγμή, όμως, τα παιδιά από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, όντας σε πλεονεκτική θέση, διατηρούν τα πλεονεκτήματά τους μέσα από διάφορες πρακτικές που αποσκοπούν στη διατήρηση της απόστασης από τα κοινωνικά στρώματα που τα ακολουθούν. Το σχολείο συμβάλλει προς αυτήν την κατεύθυνση με το να προϋποθέτει και να αξιολογεί το πολιτισμικό κεφάλαιο, χωρίς, όμως, να το διδάσκει μεθοδικά και συστηματικά. Με αυτόν τον τρόπο αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες.

Βασική έκφραση του πολιτισμικού κεφαλαίου αποτελεί η ελεύθερη κουλτούρα, η οποία εμπεριέχει έξεις και πρακτικές σχετικές με το θέατρο, τη μουσική, τον κινηματογράφο, τους καλούς τρόπους, κ.λπ. Η ελεύθερη κουλτούρα καλλιεργείται με «οσμωτικό» τρόπο στο οικογενειακό περιβάλλον μέσα από διαδικασίες και πρακτικές, οι οποίες δεν είναι ορατές. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι οι πολιτισμικές πρακτικές των γονέων είναι «κεκαλυμμένες» εκπαιδευτικές πρακτικές, μη ορατές, πλην, όμως, καθοριστικές στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων από το σχολείο. Οι πολιτισμικές πρακτικές διαφοροποιούνται μεταξύ των οικογενειών ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη και συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής δομής (Bourdieu, 2001 & 2002· Bourdieu & Passeron, 1993 & 1970).

Πράγματι, όπως προκύπτει από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας σε όλες σχεδόν τις πολιτισμικές πρακτικές που εξετάστηκαν (παιδικά βιβλία, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, εκθέσεις ζωγραφικής, κινηματογράφο, θέατρο και μουσική) προέκυψε ότι τα νήπια του δείγματος με γονείς που ασκούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και έχουν υψηλό επίπεδο είχαν μεγαλύτερες πολιτισμικές εμπειρίες σε σχέση με τα νήπια με γονείς που ασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα και έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Εξαιρεση αποτελούν μόνο το παιδικό βιβλίο «Μάικ ο Φασολάκης» και το τραγούδι «Το πουλάκι "τσίου"», τα οποία διαφημίστηκαν πολύ από την τηλεόραση και είναι πολύ γνωστά. Σ' αυτές τις δύο περιπτώσεις, τα νήπια με γονείς στα χειρωνακτικά επαγγέλματα και χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης τα γνωρίζουν σε υψηλότερο ποσοστό από τα νήπια με γονείς στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Αυτό πιθανό να καταδεικνύει όχι τόσο την έλλειψη

ενδιαφέροντος από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα για πολιτιστικές δραστηριότητες όσο την έλλειψη ερεθισμάτων. Η έλλειψη πολιτιστικών ερεθισμάτων στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα αποτελεί αποτέλεσμα των ιδιαίτερων κοινωνικών/πολιτιστικών συνθηκών που την παράγουν, αλλά ταυτόχρονα, και παράγοντα διαμόρφωσής τους. Ακόμη, και σε ένα κλασικό, ευρέως διαδομένο παιδικό παραμύθι, όπως είναι «Η Κοκκινোসκουφίτσα», το οποίο διδάσκεται στο σχολείο, τα νήπια που προέρχονται από τα ευνοημένα κοινωνικά στρώματα (χειρωνακτικά επαγγέλματα - χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης) το γνωρίζουν σε υψηλότερο ποσοστό από ότι τα νήπια που προέρχονται από μη ευνοημένα κοινωνικά στρώματα (μη χειρωνακτικά επαγγέλματα- υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης).

Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των νηπίων ανάλογα με την κοινωνικο-επαγγελματική θέση και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων εντείνεται περισσότερο όσο λιγότερο γνωστό και μη σχολειοποιημένο είναι το πολιτιστικό αγαθό. Για παράδειγμα, τη Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων τα νήπια με πατέρα και μητέρα στα μη χειρωνακτικά επαγγέλματα την αναγνωρίζουν σε ποσοστό 34,6% και 36,8% αντίστοιχα και με πατέρα και μητέρα κάτοχο διδακτορικού-μεταπτυχιακού διπλώματος σε ποσοστό 60,7% και 73,7% αντίστοιχα. Αντίθετα, είναι πολύ χαμηλότερο των ποσοστό των νηπίων με πατέρα και μητέρα στα χειρωνακτικά επαγγέλματα (12,8% και 14,6% αντίστοιχα) και απόφοιτους δημοτικού (17,4% και 25,0% αντίστοιχα) που αναγνωρίζουν τη Δημοτική Πινακοθήκη. Είναι χαρακτηριστικό, ότι σε όλους σχεδόν τους πολιτιστικούς χώρους παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των νηπίων με βάση το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων.

Επίσης, το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων, στις περισσότερες περιπτώσεις ερμηνεύει σε μεγαλύτερο βαθμό τις πολιτιστικές πρακτικές τους σε σχέση με το επάγγελμα που ασκούν, όπως και σε άλλες έρευνες (Βιδάλη, 2012· Παναγιωτόπουλος & Βιδάλη, 2012). Ακόμη, το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα φαίνεται να είναι πιο ισχυρός παράγοντας στη διαφοροποίηση μεταξύ των νηπίων όσον αφορά τις πολιτιστικές τους γνώσεις/εμπειρίες σε σχέση με το επάγγελμα και το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας, αφού οι περιπτώσεις παρατηρούμενης στατιστικά σημαντικής διαφοράς είναι περισσότερες σε σχέση με το επάγγελμα και την εκπαίδευση του πατέρα από ότι της μητέρας.

Το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει αντισταθμίσουν αυτές τις πολιτιστικές διαφοροποιήσεις οργανώνοντας ανάλογες δραστηριότητες, οι οποίες θα είναι μόνιμες

και διαρκείς και θα αποβλέπουν όχι μόνο στον εμπλουτισμό του πολιτισμικού κεφαλαίου των μαθητών αλλά κυρίως στη διαμόρφωση συστημάτων στάσεων και διαθέσεων, οι οποίες θα ενεργοποιούν τέτοιες πολιτιστικές πρακτικές (Bourdieu, 2002: 110-115· Παναγιωτόπουλος, 2005: 13-18). Γιατί, όπως αναφέρει ο P. Bourdieu (2002, στο M. Βιδάλη, 2012: 20), *«...μια πρακτική ή μια τεχνική μπορεί να μαθευτεί - ακόμα και να κατανοηθεί πλήρως- και μετά να ξεχαστεί όταν οι συνθήκες ενεργοποίησης αυτής της πρακτικής δεν είναι δεδομένες και όταν η πρακτική αυτή δεν εγγράφεται μέσα σ' ένα σύστημα μόνιμων στάσεων και διαθέσεων που μόνο αυτές θα μπορούσαν να θεμελιώσουν διασφαλίζοντάς της την παραγωγή και την αναπαραγωγή της ενεργοποίησής της»*. Το σχολείο μπορεί, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, να αντισταθμίσει τη μειονεξία των μαθητών, οι οποίοι στο οικογενειακό τους περιβάλλον δεν βρίσκουν ερεθίσματα για πολιτισμική πρακτικά αλλά και τους όρους οικειοποίησης των πολιτιστικών αγαθών (Bourdieu & Darbel, 1969: 106-107).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας και τη συζήτηση που ακολούθησε σχετικά με την επίδραση των εκπαιδευτικών πρακτικών των γονέων ανάλογα με την κοινωνική τάξη στις πολιτισμικές εμπειρίες των μαθητών προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Τα νήπια του δείγματος με γονείς που ασκούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης έχουν πλουσιότερες πολιτισμικές εμπειρίες σε σχέση με τα νήπια που οι γονείς τους ασκούν μη χειρωνακτικά επαγγέλματα και έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης.
- Όσο λιγότερο γνωστό και μη σχολειοποιημένο είναι το πολιτισμικό αγαθό τόσο μεγαλύτερες είναι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των νηπίων του δείγματος ανάλογα με την κοινωνικο-επαγγελματική θέση και το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων.
- Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων φαίνεται ότι ερμηνεύει σε μεγαλύτερο βαθμό τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των νηπίων του δείγματος ως προς τις πολιτισμικές τους εμπειρίες, σε σχέση με το επάγγελμα που ασκούν.

Ο ρόλος του νηπιαγωγείου είναι εξαιρετικά σημαντικός στην άμβλυνση των διαφοροποιήσεων μεταξύ των νηπίων ως προς τις πολιτισμικές τους εμπειρίες, οι οποίες οφείλονται στην κοινωνική προέλευση των γονέων, όπως αυτή προσδιορίζεται με βάση το επάγγελμα που ασκούν και το επίπεδο εκπαίδευσής τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Banks, O. (1987). *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης* (Τ. Δαρβέρης, Μετφρ.). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-Cl. (1993). *Οι κληρονόμοι. Οι φοιτητές και η κουλτούρα τους* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Εισαγ. - Ν. Παναγιωτόπουλος & Μ. Βιδάλη, Μετφρ.). Αθήνα: Καρδαμίτσας.
- Bourdieu, P. (2002). *Η διάκριση* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος -Κ. Καφιμπέλη, Μετφρ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Déchaux, J.-H. (2008). *Η Κοινωνιολογία της οικογένειας* (Σ. Ρηγοπούλου, Επιμ. - Γ. Καύκιας, Μετφρ.). Αθήνα: Πολύτροπον.
- Fischer, L. (2006). *Κοινωνιολογία του σχολείου* (Μ. Σπυριδοπούλου & Μ. Οικονομίδου, Μετφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βιδάλη, Μ. (2012). Η τέχνη της φιλοτεχνίας, *Κοινωνικές Επιστήμες*, 1, 19-63.
- Θάνος, Θ. (2013). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-2010)* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Καλτσούνη, Χ.-Ν. (2007). *Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μάνεσης, Ν. (2010). *Η καθημερινότητα της εκπαιδευτικής πράξης*. Αθήνα: Γκιούρδας.
- Μουζέλης, Ν. (1995). Habitus. Η συμβολή του P. Bourdieu στην κοινωνιολογία της δράσης (54-62). Στο Ι. Λαμπίρη-Δημάκη & Ν. Παναγιωτόπουλος (Επιστ. Επιμ.). *Pierre Bourdieu. Κοινωνιολογία της Παιδείας*. Αθήνα: Καρδαμίτσα-Δελφίνι.
- Μυλωνάς, Θ. (2009). Η κοινωνική γένεση της σχολικής αποτυχίας. Στο Θ. Θάνος (Επιστ. Επιμ.). *Εκπαιδευτικές ανισότητες. Μεθοδολογικά, θεωρητικά και εμπειρικά θέματα* [Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας προς τιμήν του Καθηγητή Ι. Πυργιωτάκη, Ρέθυμνο 11 Μαρτίου 2009]. Αθήνα: Μοτίβο, 43-57.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. (2005). «Για την τέχνη του κοινωνιολόγου. Προς μια παιδαγωγική της έρευνας». *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 140, 13-18.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. & Βιδάλη, Μ. (2012) Ο κόσμος των παραστάσεων. Ο Κοινωνικός χώρος του θεάτρου. *Κοινωνικές Επιστήμες*, 1, 64-94.
- Πατερέκα, Χ. (1986). *Βασικές έννοιες των P. Bourdieu J.-Cl. Passeron σε θέματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Πυργιωτάκης, Ι. (2006). *Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες* (Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, Πρόλογος) (9η έκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006). *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Singly, de F. (1996). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας. Θεωρητική προσέγγιση στις μορφές της σύγχρονης οικογένειας* (Ν. Πολυχρονοπούλου & Δ. Καλαβρουζιώτου, Επιμ. - Λ. Παλλαντίου, Μετφρ.). Αθήνα: Σαβάλλας.
- Τσατσαρώνη, Α. & Κουλαϊδής, Β. (2010). Παιδαγωγικός λόγος και παιδαγωγική πρακτική. Θεωρητικοί όροι, προβληματική και πεδίο εφαρμογής. Στο Β. Κουλαϊδής & Α. Τσατσαρώνη (Επιμ.). *Παιδαγωγικές πρακτικές. Έρευνα και εκπαιδευτική πολιτική* (17-49). Αθήνα: Μεταίχμιο.
-
- Bourdieu, P. & Darbel, A. (1969). *L' amour de l' art. Les musées d'art européens et leur public*. Paris: Minuit
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-Cl. (1970). *La reproduction*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1966). L' école conservatrice, les inégalités devant l' école et devant la culture. *Revue Française de Sociologie*, VII, 3, 325-347.
- Bourdieu, P. (1974). *Capital culturel et stratégies de reconversion, communication au séminaire*. Paris: Credoc-Iredu.
- Bourdieu, P. (2001). *Science de la science et réflexivité*. Paris: Raisons d' agir.
- Bourdieu, P. (2007). The forms of capital (83-95). In A. Sadovnik (Ed.), *Sociology of education: A critical reader*. New York-London: Routledge.
- Champagne, P. & Christin, O. (2004). *Mouvements d'une pensée, Pierre Bourdieu*. Paris: Bordas.
- Chin, T. & Phillips, M. (2004). Social reproduction and child-reading practices: Social class, children's agency and the summer activity cap. *Sociology of Education*, 77 (July), 185-210.
- Sadovnik, A. (2007). Theory and research in the sociology of education (3-21). In A. Sadovnik (Ed.), *Sociology of education: A critical reader*. New York-London: Routledge.